

URTX

PRESERVACIÓ DE LA PROPIETAT RURAL
I CONFLICTIVITAT LOCAL:
APORTACIÓ HISTORIOGRÀFICA I ANTROPOLÒGICA
A L'ESTUDI DEL FENOMEN. SEGLES XVIII-XX

Joaquim Capdevila Capdevila

PRESERVACIÓ DE LA PROPIETAT RURAL I CONFLICTIVITAT LOCAL: APORTACIÓ HISTORIOGRÀFICA I ANTROPOLÒGICA A L'ESTUDI DEL FENOMEN. SEGLES XVIII-XX

Abstract

Durante la primera parte de este artículo incidimos en la conflictividad que acerca de la propiedad de la tierra – de la infranqueabilidad de sus límites y de la exclusividad de sus frutos – provoca un nuevo individualismo campesino protocapitalista, y unas nuevas concepciones correlativas de la propiedad rural; aportamos y estudiamos en este sentido dos episodios acaecidos en Maldà durante las décadas de los setenta y ochenta del siglo XVIII, y desarrollamos un razonamiento teórico alrededor de los fundamentos antropológicos de este exclusivismo payés. A continuación, presentamos una panorámica evolutiva de los instrumentos legales que desde la segunda mitad del siglo XVIII hasta las primeras décadas del siglo XX se han utilizado para reprimir los *abusos* contra la propiedad rural. Constatamos, en este orden, el asentamiento y la intensificación que durante las últimas décadas del diecinueve y durante la Restauración especialmente, se produce de las prácticas de multas, bandos y guardería rural, de modo correlativo al desarrollo y consolidación que experimenta el municipio liberal durante este período. Centrados en esta etapa, y estudiadas las disposiciones de persecución y represión de las faltas contra la propiedad rural en cuatro municipios del área noroccidental catalana – Tàrraga, Ciutadilla, Sant Martí de Maldà y Barbens – nos damos cuenta de que la *productividad* de los mencionados mecanismos (multas, bandos y guardería) deviene especialmente intensa en Tàrraga, un municipio donde el Ayuntamiento no arrienda las hierbas del término municipal, dejando esta prerrogativa a voluntad de los propietarios.

In the first part of this article, we will highlight the conflict of the land ownership – the fix limits of the land and the exclusiveness of its fruits –, which leads to a new protocapitalist farmer individualism and to some new conceptions on the rural ownership. We will study this conflict and we will exemplify it with two events that took place in Maldà between the decades of the seventies and nineties in the XVIII century. We will develop a theoretical reasoning on the anthropological basis of this rural exclusivity. Next, we will show an evolutionary scene of the legal means that have been used to suppress the abuses against the rural ownership from the second half of the 1700s until the first decades in the XX c. In this sense, we can state that the use of fines, edicts and rural kindergardens are consolidated and intensified, above all, during the Borbonic Restoration in a correlative way to the development and consolidation that the liberal town councils undergo in this period. Still in this period and, once we have studied the activities of persecution and repression of those abuses against the rural ownership in four town councils in the Western Catalan region – Tàrraga, Ciutadilla, Sant Martí de Maldà i Barbens – we can see that the productivity of the mechanisms mentioned above (fines, edicts, and kindergardens) becomes specially intensive in Tàrraga, a town whose town hall doesn't rent its grass by allowing the owners to be able to exercise this possibility.

Paraules clau

Individualisme pagès, exclusivisme pagès, casa (rural principal), nom de la casa, propietat (rural), multes, bans, guarderia rural, rituals de protesta pagesa.

1. Individualisme pagès i preservació de la propietat rural.

A Maldà, el 19 d'octubre de 1779, el jove Josep Ferrer resulta greument ferit després d'haver passat amb el seu parell per un camí que toca a dues parcel·les contigües de Josep Perés de la mateixa vila. Per aquest fet, esdevingut a prop de la Font de Maldà, són empresonats i processats Josep Perés, i els seus dos fills, Benet i Pau, els quals re-treuen a Ferrer haver malmès, en passar amb el parell, els trossos que acabaven de sembrar. Es dona el cas que dotze anys abans, l'esmentat Benet Perés i altres exponents de les famílies de terratinents més enriquides del poble, són acusats de fustigar amb violència de tota mena els pastors dels arrendataris de les herbes del Comú i del Senyor, i de ferir greument el pastor Raimon Tomilet, que mor poc després. Aquests que persegueixen els pastors i els agents municipals són, just, els que des d'anys enrere volen treure a pasturar ramats propis i aprofitar l'herba de la seva terra.

Aquests episodis, en què ens entretenim més endavant, són indicatius d'uns fenòmens que esdevenen ben vius a partir meitat del segle XVIII: la intensificació de l'individualisme capitalista entre unes noves classes rurals, i – aspecte fonamental i molt interessant des d'un prisma antropològic – la transferència del sentiment del *sagrat* – del sentiment del *sagrat* primigeni o rural – al sentit de la propietat privada o exclusiva de la terra. Aquest és un procés bàsic que s'esdevé en bona mesura amb caràcter correlatiu a la formació d'unes noves classes agràries: d'una nova burgesia agrària, que s'enriqueix amb el comerç setcentista – de

grans, d'aiguardent i de vi, i d'animals de tir, sobretot – amb l'endeutament pagès i col·lectiu, i amb els arrendaments, i d'una nova pagesia rica, que es diferencia socialment lligada a l'explotació directa de la terra des dels segles anteriors i especialment durant la conjuntura alcista d'aquest segle. Per a aquests nous sectors, la propietat privada de la terra comença a percebre's significativament – comença a existir – d'acord, sobretot, amb un sentiment del *sagrat*; que s'hi assimila essencialment.

La propietat de la terra – com el Nom de la Casa o de la Nissaga familiar – es veuen a partir sobretot d'aquest moment històric, d'acord amb aquest sentiment de sagrat. Un sentiment de sagrat de la propietat rural, que fa que els seus límits i els seus fruits es delimitin i es defensin amb un particular sentit de l'exclusivitat i de la inviolabilitat, destinats al benefici exclusiu dels seus propietaris.

Aquest sentiment de sagrat primari o rural assimilat al sentit privat o exclusiu de la propietat rural – a un sentit modern o protocapitalista de la propietat rural – és allò que legitima al capdavant, en un pla psicològic, la diferenciació capitalista agrària a partir dels canvis que es produeixen durant el segle XVIII. Aquest factor és fonamental per entendre la naturalesa greu, evident, i violenta inclús, que adopta d'ençà sobretot aquest moment la presentació pública dels pagesos rics, dels hisendats i dels propietaris rurals. Unes autopresentacions de les quals, en moments de crisi, com nota Erving Goffman, en pot sortir el jo real dels seus protagonistes amb unes dosis de violència, inclús física, que a hores d'ara ens farien certes esgarriances.¹

¹ GOFFMAN, Erving: *La presentación de la persona en la vida cotidiana*, Buenos Aires 1971, pp. 261-262.

Tanmateix, de manera perfectament paral·lela a aquest procés – econòmic, psicològic, i simbòlic – de formació d'unes noves classes agràries que transfereixen un agut sentit del sagrat primari al sentit de la propietat privada de la terra i al dels seus límits, al món rural també subsisteixen tota una colla de grups socials – pagesia pobra, jornalers, pastors,... – i grups evolutius – jovent i canalla – als quals tot just el fet de restar al marge de l'accés a la propietat, fa que continuïn percebent, com s'havia esdevingut àmpliament i secularment en les societats agràries precapitalistes, els béns materials bàsics – vi i destil·lats alcohòlics, fruita, llenya, herba,... – amb un caràcter de sagrat primitiu que obliga, sigui qui en sigui el seu amo concret, a un dret al gaudi dels mateixos bàsicament compartit, dins la comunitat.

Aquestes transformacions determinen diversos àmbits i nivells de conflictivitat entre els diferents grups de la societat rural. Aquests grups disposen d'uns estatus patrimonials, simbòlics, i polítics ben diferenciats, i desenvolupen, correlativament, diferents concepcions sobre la propietat que, en alguns casos, tenen un caràcter pròpiament contradictori. Més enllà, aquests canvis provoquen, com s'ha remarcat a bastament en la historiografia agrària, una ruptura de la comunitat rural. Les definicions contradictòries que es generen sobre la propietat, sobre la seva naturalesa, és quelcom indissociable, en el pla antropològic, del fenomen suara apuntat: dels sentits contradictoris que hi revesteix la sentimentalitat rural, arcaica, del sagrat, projectada sobre unes concepcions de la propietat ja oposades.

Tenim, així, d'una banda, uns grups plebeus – la pagesia pobra, els jornalers, el jovent, els nens, etc. – que continuen transferint aquest sagrat primari als aprofitaments materials bàsics – vi, fruita, hortalissa... – al marge de qui en sigui l'amo. Es en virtut essencialment d'aquesta transferència, que aquests grups neutralitzen el caràcter exclusiu de la propietat, dels seus béns, i s'obliguen sovint, quant a aquests darrers, a un gaudi compartit. I tenim, d'altra banda, les noves classes rurals benestants, que projecten, com un aspecte essencial de la seva violència simbòlica i de la seva mentalitat, aquest mateix sagrat primigeni al caràcter exclusiu o privat

de la propietat de la terra. Amb un èmfasi especial en els límits de la mateixa.

Aquest sentit plebeu i antic règim de la propietat rural que conserven determinats grups subalterns – jovent, pagesia pobra, pastors, etc. – resulta, doncs, incompatible i conflictiu amb el nou ordre social que comença a establir-se durant la segona meitat del segle XVIII, fundat tot just sobre la consciència de la legitimitat i del prestigi de la propietat de caràcter privat en tant que font de riquesa material i simbòlica.

1. 2. Exemples significatius d'individualisme i d'exclusivisme pel que fa a la terra. La conflictivitat al voltant de la propietat rural a Maldà entre els setantes i vuitantes del segle XVIII.

Cap al tard del 19 d'octubre de 1789 ben a prop de la Font pública de Maldà² s'hi produeix una baralla cruent que sumaria i proveeix la Sala del Criminal de la Reial Audiència del Principat de Catalunya.³ L'epidodi és un dels tants que s'esdevenen a Catalunya durant les últimes dècades del setcents que evidencia la conflictivitat al voltant de la propietat de la terra, i que posa de relleu alhora l'estat de penetració de l'individualisme capitalista entre la pagesia arreglada i benestant. Els protagonistes dels fets són dues famílies de pagesos de Maldà. D'una banda, Josep Perés i Dalmau, de 60 anys, i els seus fills, també pagesos, Benet i Pau Perés i Gaya, de 36 i 26 anys respectivament, i d'altra banda, el jove pagès Antoni Ferrer, de 19 anys, i el seu pare Josep Ferrer.

Els Perés són pagesos benestants de Maldà. Un fill de Josep Perés, i germà per tant dels esmentats Benet i Pau, és doctor en Sagrada Teologia i rector de Belianes. Josep Perés i els seus dos fills pagesos, recorren en diverses ocasions, tot al llarg de la causa que sumaria els fets criminals, al prestigi d'Agustí Perés – a la *buena fama* del mateix – per millorar la seva situació processal: primer ho fa Josep Perés, tot esgrimint l'apenament que sobrevindria al seu fill Agustí, rector de la parròquia de Belianes i doctor eclesiàstic, si ell i els seus altres dos fills, germans d'aquell, acabessin entrant a la presó reial de Tàrraga com ha proveït el Jutge de la Comis-

² La Font Vella actual.

³ *Resumen del sumario criminal de Maldá del año 1789 sobre las heridas causadas a Antonio Ferrer labrador de Maldá por José, Benet y Pablo Perés. Corregidor: José Manuel Picado. Escribano: Manuel Llores.* Lligall 15// 1/t/1.3.1. al Fons Jover de l'Arxiu Històric de Lleida (AHL). I *Pleito entre Josep Ferrer y su hijo contra unos labradores a los que se les acusa de causar heridas a Antonio Ferrer 1790.* Lligall 15// 1/8 // 1.3.1. a l'AHL.

Panoràmica de la Font vella de Maldà.

En aquest indret, a tocar de la confluència de la riera de Maldanell i el riu Corb, el 19 d'octubre de 1779 s'hi esdevé una cruentíssima baralla entre Josep Perés i els seus dos fills Benet i Pau, i Antoni Ferrer. Las pendencias es produeixen al punt que el parell que condueix Ferrer, fressa lateralment dues peces contigües dels Perés. Aquests formen part de la pagesia emergent i enriquida de Maldà: Agustí, l'altre fill de Josep, és doctor en teologia i rector de Belianes. D'altra banda, Benet Perés, encausat i empresonat per les ferides de Ferrer, anys enrere, havia estat encausat amb altres pagesos conveïns per la brutal pallissa perpetrada a un pastor del baró, que mor poc després.

sió José Manuel Picado; i en endavant, ho fa el procurador dels Perés, el lletrat targarí Ramon Nonat Jover que addueix el prestigi del Rvnt. Dr. Perés per provar la *buena calidad* o *buena fama* de la família Perés.⁴ Josep Perés, que ha exercit, així mateix, diversos càrrecs en la Universitat de la vila, és cunyat del batlle de Maldà, Carles Gaya, a qui Rafael d'Amat, el baró de Maldà, en la visita que fa a aquest poble el 1776 anomena irònicament *lo primer ministre del Sinyó*.⁵ Quant a l'ordre patrimonial, és indicatiu que els Perés tinguin ja en aquest moment un parell de mules, i que, entre altres parcel·les, posseïxin dues peces de terra contigües – són aquestes, o més exactament, el pas o camí

que hi llanda, l'atiador del conflicte que ara descriurem – a la fèrtil partida de la Font del poble. Per la seva banda, la família Ferrer són pagesos emancipats, per bé que de menor estatus que els Perés. En aquest punt dels fets, fan servir un parell de bous per a la tracció agrícola.

Els successos violents entre aquests pagesos es produeixen al començament del temps de la sembra. El conflicte s'encén quan al capvespre del dia 19 d'octubre, Antoni Ferrer, que torna del tros amb un parell de bous que aconduïx amb el *mango del aguijón*, en passar pel camí que va del Molí de l'oli⁶ a la Font, reseguix, per les vores,

⁴ Heus aquí la primera al·lusió al Rvnt. Dr. Perés pert part del seu pare, per aconseguir de la Comissió judicial el relaxament de la pena de presó:

...Han tenido á bien el presentarse ante su Merced esperando que este acto de obediencia y humildad les franqueara la mas posible indulgencia.(...); y con este seguro atendido el desconsuelo que la familia de estas partes estaria si se viesse separada en estas festividades [de Nada], y demas de la Compañía Paternal, y con-jugal de los refs que á mas del Rdº. Dr. en Sagradas thº Agustín Peres y Cura Parroco de Belianes hijo y hermano de los refs. Respective estaria con el mayor desusto...

(p. 23 del *Resumen del sumario criminal de Maldá del año 1789 sobre las heridas causadas a Antonio Farrer labrador de Maldá...*)

Vegem, ara, la segona referència al dignatari familiar que fa la defensa dels Perés per provar-ne l'honor i *buena calidad*:

Y para que su Merced providencie en esta Causa y la determine el Supremo Tribunal de Cataluña la Real Sala del Crimen, con toda la posible justificación se presentan para insertarse Certificaciones en forma provante de los empleos de Republica que ha obtenido y desempeñado el Padre Jph Peres: haviendo defendido su honor buena calidad justificada, y la debida enseñanza á sus hijos como es bien sabido el asenzo de otro de ellos el Rº Doctor en Sagrada Theologia Dn. Agustín Perés Pbto y Cura de la Parroquial y Pueblo de Belianes en el Arzobispado de Tarragona...

(p. 4. del. *Pleito entre Josep Ferrer y su hijo contra unos labradores a los que se les acusa de causar heridas a Antonio Ferrer 1790...*)

⁵ Pp. 9-10 del *Resumen del sumario criminal de Maldá del año 1789 sobre las heridas causadas a Antonio Farrer labrador de Maldá...*

⁶ L'actual Molí Vell – molí senyorial – a tocar de la carretera de Tàrrrega a Arbeca.

dues parcel·les seguides dels Perés que, segons diuen, acabaven de sembrar. Després de violentes raons entre els uns i l'altre iniciades quan els Perés increpen Ferrer perquè passa per allí – tots coincideixen en què hi ha discussió i agressions físiques, per bé que difereixen en els fets concrets i en els seus responsables – Ferrer cau a terra, i resta ajut i malferit a davant mateix de la Font, tal com testimonien diversos veïns – principalment, unes quantes noies i dones que hi han anat a cercar aigua – en el procés. En aquest punt el troba el pagès Antoni Vilamajó que també es retira del camp i amb qui guarda cert parentiu. Vilamajo, amb l'ajut de Maria Capdevila, el porta a casa d'Anton Esqué. Aquest, el cap de cal Esqué de Maldà⁷, que també torna cap a casa, atès que primer li diuen que han matat el jove Antoni Ferrer, i poc més tard que, ferit, l'han portat a casa seva, s'hi apressa. Es dona el cas – és quelcom que reprenem una mica més endavant – que tant Anton Esquer, com Antoni Vilamajor, com els Perés, són exponents de la pagesia benestant del lloc, immersa durant aquests anys en conflictes amb el baró i promotora pocs anys després del nou temple parroquial. Segons Pelegrí Pellisser, *maestro cirujano de dicho lugar*, que visita Antoni Ferrer a casa d'Anton Esqué el mateix dia dels successos, el fadrí *tenía dos heridas una â la altura coronal de longitud de tres pulgadas penetrantes hasta el pericraneo: otra ensima del angulo anterior superior del parietal derecho de extension pulgada y media interesante hasta el pronostico hechas con instrumento contundente como de palo ô otro semejante quales heridas que son “ut plunimem” curables: Asimismo vio que tenía una contusion â los músculos intercostales leve...*⁸

Josep Ferrer, pare del ferit denuncia a la Reial Audiència la *inacción* de la justícia local a causa que Josep Perés és cunyat de l'alcalde Gaya. Manifesta, així, els seus dubtes sobre que aquest darrer els hagi informat dels fets, i que procedeixi a la formació dels autes tal com se li ha aconsellat. Demana, en conseqüència que s'encomari la formació del sumari a una persona impar-

cial.⁹ El 23 de novembre, els magistrats de la Reial Audiència *en sala del Crimen* nomenen l'alcalde major de Tàrraga, José Manuel Picado, *p^a que forme sumaria sobre los exsesos cometidos en la persona de Antonio Ferrer*, i reculli del batlle de Maldà qualsevol aute o diligència que hagi fet sobre el cas. Picado trasllada aquest manament al batlle Gaya, qui li remet, no sense una carta prèvia del Fiscal de la Reial Audiència que li mostra estranyament per la trigança del tràmit, una relació dels autes amb una taula prèvia de testimonis. L'alcalde de Tàrraga nomena per a formar el sumari una Comissió judicial que, presidida per ell, conformen, endemés, el lletrat targarí Ramon Sisteró, el convilatà Marià Lloses – i en el seu defecte, el seu fill Pere – que actuarà com a escrivà, i Carles Gaya de Maldà. El 9 de novembre, Sisteró, Gaya i Pere Lloses van a Maldà a rebre testimonis sobre les *pendencias*. Aquí interroguen quinze persones,¹⁰ comptats els actors dels successos. El 17 de desembre, J. M. Picado ordena que Josep, Benet i Pau Perés es presentin a la presó reial de Tàrraga. Quatre dies més tard, els tres denunciats hi fan efectiva la seva presència. Amb tot, el dia 24, vigília de Nadal, Josep Perés sol·licita a Picado una *relajación* de la pena de presó per un arrestament dins els límits del terme de Maldà. L'alcalde de Tàrraga i president de la Comissió hi accedeix amb una fiança de 500 ll. barcelonines. A partir d'aquest punt, el procés de la causa s'extén fins a l'any següent.

En l'origen immediat d'aquests fets tenim un element i una conducta conflictius: l'element és el camí o pas que transcorre a la vora dels trossos de terra dels Perés a prop de la Font de Maldà, i el motiu – que encén la discòrdia – és el fet que hi passin Antoni Ferrer i el seu parell. Pel que fa al camí – a si és físicament tal, a si és dels Perés, o a si hi ha dret de pas – trobem diferències significatives en les declaracions dels testimonis i encausats. En la seva denúncia, Antoni Ferrer, diu que retirant-se amb el parell de bous, *passo por el lado de un campo que en la zona estaban sembrando Joseph Peres y sus hijos llamados*

⁷ Pp. 12-13 i 15-17 del *Resumen del sumario criminal de Maldá del año 1789 sobre las heridas causadas a Antonio Farrer labrador de Maldá...*

⁸ Declaració del cirurgià Pelegrí Pellisser (*Resumen del sumario criminal de Maldá del año 1789 sobre las heridas causadas a Antonio Farrer labrador de Maldá...* ps. 9-10.).

⁹ Pp. 2-3 del *Resumen del sumario criminal de Maldá del año 1789 sobre las heridas causadas a Antonio Farrer labrador de Maldá...*

¹⁰ Es tracta de Teresa Canals, *donsella* de 19 anys; de Rosa Capdevila, de 20 anys; d'Antoni Esqué, pagès de 60 anys; de Jaume Felip, pagès de 36 anys; de Francesca Vilamajó, de 28 anys; de Maria Capdevila, de 42 anys; de Francesc Morera, pagès de 50 anys; d'Antoni Vilamajó, pagès de 58 anys; de Cecília Duch, vídua de 70 anys; de Pau Ferrer, pagès de 40 anys; d'Antoni Huguet, pagès de 24 anys; i de Damià Renyé, pagès de 36 anys; tots del poble de Maldà. (*Resumen del sumario criminal de Maldá del año 1789 sobre las heridas causadas a Antonio Farrer labrador de Maldá...* pp. 5.).

Benito y Pablo, i que increpat per aquests per tal com hi passava, els respon *que pasava por el camino que guia desde dicho lugar* [des d'una pessa terra que havia anat a llaurar, situada entre el Molí d'oli i la Font] *hasta los huertos llamados los hortets, y que si no devia transitarle le hizíessen pagar el ban ofreciéndoles satisfacer siendo justo*. Altrament, en les seves declaracions, els tres Perés denunciats no esmenten cap camí amb relació al pas que fa Antoni Ferrer a tocar dels seus trossos. Així, Benet Perés, afirma *que el mencionado Antº Ferrer passo contra la voluntad de dichos Perés con un par de Bueyes y el arado habriendo camino por la dicha tierra que se acabava de sembrar*. Per la seva part, Josep, el seu pare, diu que Ferrer *passo por junto á la dicha piessa (...) y passo por fuerza como ya o havia hecho otras veces por la dicha Piessa*. I Pau, germà i fill dels anteriors, *Dixo: Que el expresado Antonio Ferrer passo por la referida tierra que se acabava de sembrar con un par de bueyes y el arado*. Es indicatiu que en aquest moment, cap dels tres esmenti l'existència d'un camí o drecera a la vora dels seus trossos, cosa que sí que ha fet Antoni Ferrer i que fan també tres testimonis del cas – Teresa Canals, Rosa Capdevila i Jaume Felip –, per bé que aquest darrer puntualitzi que el camí és de la casa Perés. I més il·lustratiu és encara, el fet que, més endavant, en el primer dels descàrrecs que aporta el procurador de la defensa, Ramon N. Jover, es reconeix l'existència del camí en qüestió, tot i que s'al·lega que per aquest no hi pot passar un parell de bous perquè malmenten el sembrat dels Perés:

Capítulos de Prueba

*Capº 1º: Primeramente dicen: Que el Camino que va del molino de Azeite á la fuente del lugar de Maldá, contiguas á qual camino se hallan las piessas de tierra que sembravan Joseph Perés y sus hijos Benito y Pablo Perés la tarde del día 19 de octubre del año anterior; no es obio ni apropiado para pasar un par de Bueyes unidos sin malbaratar el sembrado de las tierras de la Casa de Peres del mismo lugar de Malda.*¹¹

Tots els testimonis – dotze; deu dels quals

han estat suggerits pel batlle de Maldà, i dos per Josep Ferrer – ¹² coincideixen, bé per experiència directa, bé per l'opinió comuna estesa a partir del mateix moment del cas, en què els Perés han maltractat i ferit Antoni Ferrer, i cap dels al·ludits apunta agressions en un sentit invers. Intentem tot seguit recomposar el curs dels incidents a partir de les declaracions dels testimonis. Veiem que tres d'aquests – Rosa Canals, Jaume Felip i Antoni Esqué, aquest últim d'òides – afirmen que en el moment dels fets els Perés insulten profusament Antoni Farré per haver passat pel camí amb els bous i l'arada. Sobre aquest particular, Francesc Morera diu que, Josep Perés, interpellat per ell mateix poc després dels fets, sobre el perquè del cos ajagut i ferit d'Antoni Farré que hi ha a prop, aquest li diu que bé seria l'últim cop que passaria per allí.¹³ Altres tres testimonis – Antoni Vilamajó, Antoni Huguet i Pau Farré – afirmen que, tal com és públic, Josep Perés i els seus dos fills – no precisen sobre cap dels tres – van maltractar i ferir Antoni Ferré. Tot aportant fets més concrets, Teresa Canals, Rosa Capdevila, Francesca Vilamajó i Cecília Duch coincideixen en que Pau Perés, el fill més petit, *pego recios golpes de palo en la Cabeza de dho. Antonio Ferrer por razon de los quales cayo en tierra delante de dha Fuente con mucha sangre que salia de la cabeza al paciente*.¹⁴ Per la seva part, Teresa Canals, assenyala el germà gran, Benet, com l'autor dels cops de pal. Ja ajagut terra, segons Rosa Capdevila i Antoni Esqué – aquest darrer, pel que ha sentit a dir –, Josep Perés, el cap de la família, dóna puntades al costat del jove Ferrer. Altrament, d'aquesta acció, Teresa Canals en fa responsable Benet Perés. Hi ha altres testimonis que l'únic que diuen haver pogut veure és el cos estirat i ferit de Ferrer i a prop d'ell, els germans Perés amb el seu pare. Aquests són Maria Capdevila, Francesc Morera i Jaume Felip. Finalment, segons Cecília Duch, *admirada de ver que alli cerca reñian algunos hombres dixo á algunas mujeres que estaban en dha fuente: Que fan aquesta canalla que lo volen tirar á la sequia?*¹⁵ Aquest és un extrem – el de voler lleçar el cos de Ferrer a la sèquia de la riera de Maldanell – que diu haver sentit dir així mateix Antoni Esqué.

¹¹ P. 27. del *Pleito entre Josep Ferrer y su hijo contra unos labradores a los que se les acusa de causar heridas a Antonio Ferrer 1790...*

¹² Pp. 5, 19 i 21 del *Resumen del sumario criminal de Maldá del año 1789 sobre las heridas causadas a Antonio Farrer labrador de Maldá...*

¹³ En la declaració de Francesc Morera (*Resumen del sumario criminal de Maldá del año 1789 sobre las heridas causadas a Antonio Farrer labrador de Maldá...*p. 16.).

¹⁴ De la declaració de Rosa Capdevila (*Resumen del sumario criminal de Maldá del año 1789 sobre las heridas causadas a Antonio Farrer labrador de Maldá...*p. 11.).

¹⁵ Vegi's la declaració de Cecília Duch (*Resumen del sumario criminal de Maldá del año 1789 sobre las heridas causadas a Antonio Farrer labrador de Maldá...*p. 18.).

Vegem tot seguit la versió dels fets que en donen els seus protagonistes. Comencem per la denúncia que subscriu Antoni Ferrer. Segons aquest, com sigui que tornava de llaurar una peça de terra situada entre el Molí senyorial i la Font, en transitar pel camí que toca al tros que estaven sembrant Josep Perés i els seus fills Benet i Pau, aquests l'escridassen perquè passava allí, al qual els respon que no fa sinó seguir el camí que va des del seu camp fins als *hortets* de la Font, i que si no hi pot passar, que li facin pagar el ban. A partir d'aquí, segons Ferrer, els Perés, tot insultant-lo, el percancen, i aconseguint-lo, li etziben forts cops de pal que l'estaborneixen i que fan que es desplomi. Ja aterrat, prossegueix Ferrer, li venten puntades al costat. Mig mort, i sagnant, diu, arriba al lloc, advertit del succeït, Antoni Vilamajó, qui l'ajuda a llevar-se i l'acompanya a casa d'Antoni Esqué, on és visitat pel cirurgià del poble:

Y dixo: Que el día 19 del proximo pasado mes de octubre paso con su par de bueyes á harar una piessa de tierra cita entre el molino de Aceyte y la fuente Publica del lugar de Maldá, y a las oras que serian poco mas ó menos de las seis de la tarde del mismo dia retirandose el denunciante con dichos bueyes al propio lugar, passo por el lado de un campo que en la zona estaban sembrandole Joseph Peres, y sus hijos llamados Benito, y Pablo Perés los quales empesaron á reñarle porque pasava por el puesto señalado; y el denunciante les respondió que pasava por el camino que guía desde dicho lugar hasta los huertos llamados los hortets; y que si no devia transitarle le hiziessen pagar el ban ofreciendoles satisfacer siendo justo: Con estas razones hivan los tres sobrenombrados siguiendole é improperandole de palabras injuriosas; y assi que se asercaron á la dicha fuente los dichos hermanos y el padre de estos, descargaron sobre la cabeza del denunciante recios golpes de palo dandole á mas empujones hasta que cayo en tierra á fuerza de dichos golpes delante de dicha fuente, y sintio tambien que los mismos le davan puntas de pie al lado

*isquierdo, en donde quedo quasi muerto sin poderse levantar por razon de dichas heridas, y de la mucha sangre que le salia de la cabeza. Y noticioso Antonio Vilamayor del exseso pasado en dicho puesto, y levantandole del suelo como lo hizo le asocio á mas ó acompaño hasta la casa de Antonio Esquer que la tiene en el propio lugar en la qual se puso en la cama para curarse de dichas heridas las que curó el cirujano de dicho lugar de las que se halla en el día reparado bien que con pocas fuerzas...*¹⁶

Vegem, ara, els relats que en fan en sengles declaracions, els tres Perés, encausats pels fets. Josep i Benet Perés coincideixen absolutament en la descripció. Segons aquests, després que Antoni Ferrer hagués passat per força per la vora de la peça que acabaven de sembrar, en arribar a la parcel·la contigua, que estava llaurant Pau Perés, aquest li diu que ja pot callar després del mal que ha fet, tot responent-li Ferrer: *Calla llagaña que no so com vosaltres que nos robavau las olivas*. En sentir això, diuen pare i germà, Pau Perés s'encén, s'abraona amb Antoni Ferrer, i es barrallen, mentre ells dos, en veure-ho, cuiten per separar-los. L'un com l'altre neguen haver donat puntades a Antoni Ferrer.¹⁷ D'altra banda, la declaració de Pau Perés introdueix alguns matisos. Segons aquests, en arribar Antoni Ferrer al dret d'on era, i en sentir que el seu pare i el seu germà renyaven Ferrer i aquest encara es feia l'ofès, diu a Ferrer que calli, éssent aleshores quan aquest li diu: *Calla llagaña que no so com vosaltres que nos robabau las olivas*, al qual replica: *Home que dius*, contestant-li Ferrer: *si que ho dic que sou uns lladres*, mentre que l'amenaça amb el mànec de l'agulló que fa servir per menar els bous. Amb aquesta provocació, diu Perés, s'agafen i es colpegen, fet pel qual rep molts cops a les espatlles de Ferrer, mentre ell n'hi dóna amb el pal de la xurriaga que té per a les mules:

Dixo [Pau Perés] : Que el expresado Antonio Ferrer passo por la referida tierra que se aca-

¹⁶ Pp. 8-9 del *Resumen del sumario criminal de Maldá del año 1789 sobre las heridas causadas a Antonio Farrer labrador de Maldá...* Aquesta és, segons Antoni Esqué, l'explicació dels fets, que la mateixa nits dels mateixos, li fa, enmig de plors i gemecs, Antoni Ferrer, internat a casa seva: *y preguntando al testigo [Antoni Esquer] la causa de ello respondió el paciente [Antoni Ferrer] en medio de gemidos y lagrimas que pasando por el lado de un campo de tierra muy serca de la fuente publica de dicho lugar en cuyo campo en la actualidad se hallavan sembrando Jph Peres, Benito Peres y Pablo Peres hijos estos dos de aquel: los quales empesaron á reñir á dicho Ferrer porque pasava por dicho campo o camino, y dixo este ya me boy a Casa por el camino que guía desde dho lugar hasta los huertos llamados los hortets de la font; y sino tenia derecho para pasar por alli le mandasen pagar la pena; Y con estas razones y demás que se subsiguieron, le siguieron los tres arriba nombrados reprehendiendole con palabras mal sonantes, al qual dichos Peres le dieron golpes de palo en la cabeza, y empujones por razon de los quales cayo en tierra frente de la misma fuente y puesto señalado...* (*Resumen del sumario criminal de Maldá del año 1789 sobre las heridas causadas a Antonio Farrer labrador de Maldá...* ps. 12-13.).

¹⁷ Pp. 26-29 del *Resumen del sumario criminal de Maldá del año 1789 sobre las heridas causadas a Antonio Farrer labrador de Maldá...*

bava de sembrar con un par de bueyes y el arado. Y quando ya hubo salido de dicha piessa de tierra oyendo el respondiente que porque se quejavan dichos Joseph y Benito Peres de que contra su voluntad pasase por alli el ref^o Ferrer todavia este se dava por resentido; El respondiente le dixo = Calla, y pasa = pero el mencionado Ferrer le respon-dio = Calla llegaña que no so com vosaltres que nos robabau les olivas = Y replicando el respondiente = Home que dius = añadió el mismo Ferrer = si que ho dic que sou uns lladres = Y al mismo tiempo le amenaso con el mango del aguijon que llevava para guiar los bueyes, y viendose provocado el respondiente se agarraron ambos, y se dieron algunos golpes, de los quales el respondiente recebio muchos en las espaldas que le dio el citado Ferrer con el dicho mango del aguijon; y el respondiente le dio â Ferrer algunos con el palo del zurriago que tenia para las mulas.¹⁸

Benet Perés i Gaya, hereu de la casa Perés i encausat per aquestes agressions sofertes per Antoni Ferrer, pocs anys abans – entre deu i tretze, segons els interrogats en el procés ara relatat – havia estat denunciat i processat per un altre succés que també és ben revelador de la problemàtica que subjau en els fets que acabem de reportar: l'exclusivisme quant a la propietat agrària, que galvanitza una ruda pugna capitalista en pro de la família, de la Casa més exactament, del seu Patrimoni, del seu Nom. Perés és encausat en aquella ocasió per uns fets dels quals en resulta brutalment apallissat Raimon Tomilet, pastor del baró de Maldà, que mor poc després. Els encausats neguen que la seva mort sigui per raó de les ferides rebudes. En aquest episodi, a més de Perés, són processats més de deu pagesos de Maldà, entre els quals es compten alguns dels més rics de la vila. L'hereu Perés és ferit en el succés.

Aquests fets corresponen segurament als que s'esdevenen la primavera de 1777 i que tenen les herbes i els fems – els drets dels seus aprofitaments – com a motiu de conflicte. Dotze anys abans de la baralla ara reportada, l'abril de 1777, a Maldà, l'alcalde major i corregidor de Montblanc ordena, comissionat segons diu per la Reial Audiència, l'empresonament dins el castell de Maldà del batlle, el referit Carles Gaya i dels seus dos fills, del batlle sortint Carles Batlle,

del sotsbatlle Francesc Bosch, i de qui cessa com a regidor degà, Damià Renyer. Tots aquests són els capdavaners de la facció local que malda perquè s'arrendin – en subhasta pública i a major postor – les pastures i els fems que el Comú i el Senyor – Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà i Maldanell – tenen la propietat indivisa. El corregidor dóna l'ordre de presó després que hagi confirmat que Carles Gaya ha promogut autes processals contra Josep Franquesa. Aquest és, segons Domingo Mozes, procurador de Carles Gaya, el principal responsable dels continus fustigaments, amenaces i agressions que pateixen els pastors dels arrendataris de les herbes del terme, el batlle i els altres càrrecs i empleats comunals, d'ençà sobretot que dos anys enrere – el 1775 – la Reial Audiència, en un plet plantejat,¹⁹ hagués resolt a favor que es continués amb la pràctica dels arrendaments de les

Cal Guasch de Maldà.

Heus ací la que havia estat la casa de Pere Guasch, pagès ric de Maldà, a qui els afins al baró del poble identifiquen reiteradament com a capítol dels pagesos que foragiten i maltracten els pastors i ramats del *sinyó*.

¹⁸ Pp. 30-31 del *Resumen del sumario criminal de Maldà del año 1789 sobre las heridas causadas a Antonio Farrer labrador de Maldà...*

¹⁹ Sobre la qüestió dels plets del Baró de Maldà, vegeu: FELIU I MONFORT, Gaspar: *Els plets del Baró de Maldà*, a *Actes del I Congrés d'Història Moderna*, Diputació de Barcelona, Departament d'Història Moderna, Barcelona 1986, pp. 185-192.

pastures i dels fems. Entre els *colligados* amb Franquesa – partidaris, doncs, com aquest, que puguin ser els mateixos terratinents els que aprofitin individualment les herbes de les seves propietats, en detriment del Comú i del Senyor – hi ha també, segons denunciïn els seus contraris, l'esmentat més amunt Josep Perés – aquell que sembla que, dotze anys més tard, promou el linxament de Josep Ferré perquè aquest passava amb el seu parell per un caminó que frega uns trossos de terra que acabava de sembrar –; Pere Guach, *que es el caudillo de toda aquella facción*; i Manuel Fontova. Tots ells gaudirien, segons el procurador Mozes, del favor del corregidor de Montblanc, el qual, el mateix dia de dictar la presó al seu *principal*, s'hauria hostatjat a casa de Pere Guasch:

...de modo que resentidos dhos Franquesa, y sus pocos socios de haver la Real Sala mandado en aquel Pleyto, que sin embargo de lo pretendido por ellos, se continuará la Poesession y practica del Comun y del Baron de arrendar anualmente, y á uso privativo del mayor Postor en publica subhasta las tales hierbas, pastos, y estiércoles propios en en indiviso de dho Comun, y del Baron, no han procurado ya desde tal providencia, sino meditar medios y estratagemas para frustrarla, valiendose principalmente del insinuado de perseguir, y maltratar de hecho, y de palabra á los Pobres Pastores, y Ganados del Arrendatario de dhás hierbas y Pastos, y amenasár al Bayle, Regs, y demás empleados del gobierno del Pueblo, y de defensa del Comun, con el intento de enfadar, y amedrentar assí á los Ganaderos, y Pastores, paraque no entrén en adelante en pretención de semejantes Pastos, ó de su Arriendo, y quedar por este medio frustrada la referida tan justa providencia de la Real Sala...²⁰

L'estiu de 1775 – dos anys abans pràcticament de la presó dictada a Gaya i als altres afins per tal com han obert autes a Josep Franquesa-, Pere Guasch i Antoni Fontova, aprofitant que els ramats dels arrendataris se n'havien anat a la muntanya, introdueixen ramats propis al terme per pasturar la seva terra. Davant aquest fet, el baró, pressionat per la pagesia pobra de Maldà – el procurador Domingo Mozes s'hi refereix, el maig de 1777, com *la muchedumbre de vecinos* – interposa una requisitòria a la Reial Audiència, de què n'obté un arbitri favorable, el qual obliga als esmentats pagesos benestants de Maldà a retirar el seu bestiar del terme. Aquests, n'obstant, com a reacció, incoen, d'una banda, un plet a la Reial Audiència, a fi de tornar a la situació anterior a 1743 que els permetia pasturar les seves propietats, i d'altra banda, aprofitant el domini que tenen en el Comú – Guasch és batlle de la vila –, inicien una sèrie de pràctiques tendents a frustrar els arrendaments: verifiquen, així, subhastes amb uns marges de temps molt curts respecte als dies del seus anuncis. Aquests mateixos terratinents, així mateix, segons semblen cerciorar les causes que reportem, s'apliquen a diversos abusos violents amb què pretenen intimidar els pastors dels arrendataris sobretot, i frustrar finalment la pràctica de l'arrendament de les pastures. Rafael d'Amat, somogut pels plets i usos que fomenta aquesta pagesia enriquida, en titlla els seus exponents de *salvatges, altius, ingrats, i vil canalla*.²¹ Els principals d'aquests terratinents – Pere Guasch, Antoni Vilamajó, Josep Massot, i l'alcalde Joan Duch – en una altra mostra patent d'individualisme capitalista i de resistència antisenyorial, edifiquen entre el 1800 i el 1801 sengles molins d'oli. Aquestes fàbriques i la negativa que reiteren aquests pagesos a

²⁰ Vegeu el recurs presentat a la Sala del Criminal de la Reial Audiència del Principat de Catalunya per Domingo Mozes, procurador de Carles Gaya, amb data de 2 de maig de 1777, i la providència que la mateixa Sala remet el mateix dia a l'alcalde major i corregidor de Montblanc (Registre núm. 728 (1777) al fons de la Reial Audiència de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. La notació antiga del document és: Comune 127 (1777) de la Reial Audiència de l'ACA.).

En aquest document, amb anterioritat, Mozes ha introduït ja la denúncia de la conducta violenta de Franquesa:

...no solo las insolencias y agresiones cometidas por dho Joseph Franquesa, contra los Pobres Pastores y Ganados, del Arrendatario de las hierbas, y Postor de aquel Lugar, y termº de Maldá y Maldanell, sino tambien el porte de Armas prohibidas y sus fieras amenazas de querer matar á alguno de dhos Pastores, ó al mismo Bayle, caso de hallarles en lugar y tiempo cauto, y ahun al mismo Assór de dho Bayle, caso que este intentase formarle algunos Autos para castigarle...

²¹ *La rodalia del terme de Maldà serà de algunas quatre horas, consisteix en grans y grosas plantadas de oliveras, que és lo que més abunda; les demás terres son de pastura per lo bestiar del senyor y del comú del poble: Y en assumpte de herbas aquells salvatges han donat bastant que sufrir y, casi generalmente, són altius y los més afavorits pel senyor són los més ingrats, y vuy dia no hi ha que contar casi ab ningú de ells per ser vil canalla que així se pot dir, pues que més prest són contraris al Senyor (com los de la Asamblea Nacional a son Rey de França)...*

(D'AMAT I DE CORTADA, Rafael: *Excursions d'en Rafael d'Amat, de Cortada i de Santjust per Catalunya i Rosselló en l'últim quart del segle XVIII*, Estudis Universitaris Catalans, Barcelona, 1919, p. 144.).

pagar els drets de mòlta al Senyor contravenen la districtualitat que tenen els dos molins d'aquest darrer. Tot i l'especial resistència que ofereix Duch, els esmentats terratinents, pleitats pel Baró, han de tancar els seus molins fins que amb les Corts de Cadis, queden abolits els drets jurisdiccionals. Aquests pagesos que volen beneficiar-se individualment de l'herba de les seves propietats i de la mòlta de les seves olives conformen, de fet, el grup de la pagesia maldanenca més beneficiat per una llarga conjuntura – de meitat segle fins als norantes del segle XVIII – de creixement de les rendes agràries i senyorials, i d'incrementació també correlativa de les càrregues senyorials.²²

Es fonamentalment aquesta pagesia enriquia de Maldà, que *s'insubordina* al Comú i al *Sinyó*, la que promou la nova església parroquial, contractada l'abril de 1796 i beneïda el març de 1805. Tot just els esmentats Benet Perés i Josep Massot, i Manuel Franquesa, fill del referit Josep Franquesa, són comissionats de l'obra del nou temple, una responsabilitat i distinció que comparteixen amb Pere Capdevila. Per la seva banda, el susdit Antoni Vilamajó i Marià Franquesa, fill de l'esmentat Josep Franquesa, són tresorers en aquesta comesa.²³ Amb aquest temple, d'estil academicista, del mestre d'obres Francesc Albareda, clarament sobredimensionat respecte al poble, els seus impulsors volen consagrar-se – sancionar-se – simbòlicament el seu nou estatus social:²⁴ ço és, els rangs de *labrador* – benestant, terratinent – i *hazendado* que esdevenen els *hazendados*, i *propietarios*, del segle XIX. Aquesta església, com ja vam dir metafòricament, és *lo nou castell* d'aquestes classes reeixides.²⁵ I es converteix a partir de la seva construcció, en la plasmació simbòlica més potent del règim que governa *de facto* bona part del món rural català del dinou, per dessota de règims polítics i conjuntures governamentals: l'eficaç aliança entre propietaris i Església, entre te-

rratinents i clergat local, en legitimació i empara mútua, i de manera que els primers s'arroguen el visible – i aclaparador, inclús – protagonisme de l'espèc programa ritual del món local: això és, una forma parcial, concreta i contemporània de *hierocràcia* segons el feliç terme encunyat per Max Weber per definir els estils i sistemes de dominació.

2. Privacions i restriccions quant a l'entrada a la propietat rural. Perspectiva històrica i anàlisi antropològica del fenomen. Bans i guarderia rural.

Com acabem de dir, a partir sobretot de la segona meitat del setcents, apareix en el món rural català, un sentit de la propietat rural – de la terra, de la Casa – regit per uns principis molt vius de l'exclusivitat i de la inviolabilitat de la propietat, i del benefici particular de la seva explotació. Es la conseqüència més important, en l'ordre mental, del desenvolupament capitalista de l'agricultura que durant aquestes dècades protagonitzen una nova burgesia agrària i una nova classe de pagesos rics, que exploten, amb unes mentalitats pròpies ja de l'individualisme capitalista, la conjuntura alcista que deriva de la recent industrialització de les conques del Llobregat i del Cardener, i del recent comerç amb l'Amèrica.

Durant aquesta etapa les bases econòmiques de la vigorosa diferenciació d'una pagesia rica i del que pot considerar-se una burgesia agrària, són, com és ben sabut, un conjunt típic de mecanismes, com la provisió de cases i de terres – per adquisició, per rompudes, per rescabament de préstecs, o per la compra de drets de propietats venudes carta de gràcia – i de molins – d'oli, i fariners –, les formes típiques de crèdit antic règim a particulars i a comuns, amb diners i fruits, l'arrendament i subarrendament de drets feudals, l'administració de propietats senyorials, la compra de pastures, el comerç de grans, de vi i d'aiguardent – amb una signi-

²² Partim de la potent recerca realitzada pel grup integrat, entre altres, per Eva Serra i Enric Tello al voltant de grans variables econòmiques – renda senyorial, càrrega senyorial, detracció feudal, – i demogràfiques – baptismes – durant els ss. XVII, XVIII i XIX, i centrada en les viles de Maldà (l'Urgell) i Sentmenat (Vallès Occidental). Ens servim en concret dels gràfics elaborats per aquest grup (Seminari d'Història de l'IJVV de la UPF impartit per E. Tello el 12 de desembre de 1994), dels quals destaquem, per als nostres interessos en aquest article, els gràfics núms. 1, 7 i 10, intitulats respectivament *Rentas del Marqués de Sentmenat y del Barón de Maldá (1699-1836)*, *Carga señorial por habitante en Maldá (1753-1809)*, i *Comparación de la carga feudal en Maldá y Sentmenat (1750-1810)*.

²³ ESQUER I PARÍS, Josep: *Llibre de notes comensat lo any 1790* (manuscrit inèdit). Agraïm, una vegada més, a Anton M. Esqué i Felip la facilitació d'aquest interessant document familiar.

²⁴ Sobre aquesta església, sobre les seves característiques arquitectòniques i sobre el context històric de la seva construcció, podeu veure la reeixida aportació: GARGANTÉ LLANES, Maria: *Arquitectura religiosa del segle XVIII a la Segarra i a l'Urgell. Condicionants, artífexs i pràctica constructiva*, a Col. Estudis 35, Fundació Noguera, Barcelona 2006, pp. 436-437.

²⁵ CAPDEVILA i CAPDEVILA, Joaquim: CAPDEVILA, Joaquim: *Maldà, història gràfica i del segle XX*, Ajuntament de Maldà, Bellpuig-Lleida 1999, pp. 96-97.

ficativa exportació a Amèrica - i d'animals de tir, les unions matrimonials, etc.

Mònica Bosch, Rosa Congost i Pere Gifre han palesat que una de les manifestacions més evidents de com arrela, a partir sobretot de meitat del setcents, una nova mentalitat agrària caracteritzada per l'individualisme, és la important progressió que experimenten a partir d'aquest moment els bans que prohibeixen l'accés a la propietat de particulars, tenint-hi els pagesos un protagonisme creixent en la seva sol·licitud.²⁶ També és simptomàtica de la nova mentalitat alhora que la reforça, la Reial Cèdula del 15 de juny de 1788 que dóna validesa jurídica als tancaments de les vinyes, dels fruiters i de les hortalisses. Aquesta disposició la troba encara insuficient l'il·lustrat Gaspar M. de Jovellanos, que advoca perquè sigui extensible als conreus de cereals.²⁷

La Ley Agraria del reformista Jovellanos de 1788 durant el regnat de Carles III, protegeix i fomenta un sentit capitalista de l'activitat agrària i de la propietat de la terra, que s'oposa radicalment al conjunt de velles pràctiques d'aprofitaments de restes de fruits que ha portat a terme la pagesia pobra amb tota naturalitat, sense consciència de robar res: *el dret d'espiga, la pastura furtiva de les terres*, etc:

Ya es tiempo, Señor, ya es tiempo de derogar las bárbaras costumbres que oprimen tan ver-

*gonzosamente nuestra agricultura, entorpeciendo el interés de nuestros agentes. ¡Pues qué! el pasto espontáneo de tierras, ora éste de rastrojo, de barbecho o eriazo; las espigas y granos caídos sobre ellas, los despojos de las eras y de las parvas, no serán también una parte de la propiedad de la tierra y del trabajo (...) la voracidad de los rebaños, a la golosina de los viajeros y al ansia de los holgozanes y de los perezosos, que fundan en el derecho de espiga y de rebusco una hipoteca de su ociosidad...*²⁸

Les noves mentalitats del capitalisme agrari, forjades principalment durant aquest període de transformació del s. XVIII, fonamenten, en qualsevol cas, en el seu aspecte més bàsic, d'ordre psicològic, en una profunda i sòlida transferència del sentit del sagrat - d'aquest sagrat rural, primigeni, proveït d'una forta càrrega dionisiaca, d'una inquietud d'evocació còsmica i d'autotranscendència - al nou sentit, privat i exclusiu, de la propietat de la terra, i en la projecció, així mateix, d'aquest sagrat rústic a la pugna per incrementar el patrimoni, i - aspecte fonamental - al Mite de la Casa (al Nom de la Casa, a les seves parets seculars, als hereus i a les filles de la Casa) vist essencialment com el Mite de la seva Propietat.²⁹

Sagrat i propietat rural, esdevenen, pràcticament, per a les classes benestants rurals que es diferencien durant el s. XVIII, una

²⁶ M. Bosch, R. Congost i P. Gifre, a partir de l'estudi dels bans expedits per la Intendència Reial i la Reial Audiència - aquesta institució a partir de l'any 1770 - entre els anys 1715 i 1786, verifiquen una clara inflexió en l'expediment d'aquestes ordres de prohibició de l'entrada a la propietat a partir meitat segle XVIII: mentre, entre els anys 1715 i 1744, se n'expedeixen només 34, entre els anys 1744 i 1754 se n'expedeixen ja 100, i entre els anys 1754 i 1764, 232; i, només en el termini d'un any, entre el 1785 i el 1786, se'n dicten un centenar. Al mateix temps, aquesta progressió dels bans, és paral·lela a una progressió dels pagesos com a sol·licitants dels mateixos. Vegeu BOSCH, Mònica, CONGOST, Rosa i GIFRE, Pere: *Els bans. La lluita per l'individualisme agrari a Catalunya*, a DDAA: *Moviments de protesta i resistència a la fi de l'Antic Règim* (edició a cura de Ramon ARNABAT), Col. Milà i Fontanals núm. 27, Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 1997, pp. 153-154. Les limitacions físiques i legals quant a l'entrada a la propietat rural, amb una perspectiva europea, és abordada en la recent obra coeditada per Rosa Congost: DDAA: *Campos cerrados, debates abiertos: análisis histórico y propiedad de la tierra en Europa (siglos XVI-XIX)*, (edició a cura de Rosa Congost i José Miguel Lana), a Col. Historia 22, Universidad Pública de Navarra, Pamplona 2007.

²⁷ És també, en efecte, aquesta Reial Cèdula reveladora de la consolidació de l'individualisme agrari. Aquesta Llei, l'il·lustrat reformista Gaspar Melchor de Jovellanos, en el seu *Informe a l'Expediente de la Ley Agraria*, la troba insuficient, reclamant que s'ampliï als camps de cereals, tota vegada, argüeix, que són la base de *la pública subsistencia*. Vegeu: JOVELLANOS, G. M.: *La Ley Agraria*, Biblioteca Universal, Madrid 1882, vol. LXXX, pp. 48 i 50.

²⁸ JOVELLANOS, G.: *La Ley Agraria*, Biblioteca Universal, vol. LXXX, pp. 48-50.

²⁹ Aquesta concepció de la Propietat de la Casa, i del Mite de la Casa associat al seu Patrimoni - al seu augment, al seu declivi o a les dificultats que travessa - fonamentades aquestes concepcions, en últim terme, en un sagrat rural arcaic, les traeix a bastament Pere Segarra i Segarra, propietari ivarsenc, en el seu extens dietari i història de la pairalia *Segarreta*. Aquest dietari l'escriu tot just entre els anys 1931 i 1939 una vegada que la família, a finals de la dècada anterior, ha liquidat totalment els deutes, contrets bàsicament durant les últimes dècades del vuitcents, i ha emprès altrament un camí de prosperitat econòmica i d'augment de la propietat lligat als beneficis del Canal. Podeu veure GUILLÉN I FERNÁNDEZ, Empar: *El manuscrit de Pere Segarra. Recull històric d'Ivars d'Urgell i diari de l'autor (1932-1938)*, IEI, Lleida 1986; i CAPDEVILA I CAPDEVILA, Joaquim: *L'economia de béns simbòlics en la transformació capitalista de la societat rural*, a *Estudis d'Història Agraria*, núm. 12, Barcelona 1998, pp. 129-153.

mateixa cosa. S'assimilen de manera perfecta. D'aquí, fonamentalment, que a partir de la segona meitat del setcents, el sentit de la propietat rural, el de la seva defensa, agafin, per al pagès ric, per a l'*hacendado* setcentista i vuitcentista, i per al *propietari* de les últimes dècades del segle XIX i de les primeres dècades del segle XX, un caràcter del tot acèrrim; irritat per un conjunt de pràctiques de *tradició remota* protagonitzades sobretot pel jovent i la canalla, i per la pagesia pobra i pels pastors, que actuen transgredint els límits de la propietat i aprehenent-hi fruits o altres aprofitaments.

Aquest sentit de la propietat de la terra, de caràcter fortament exclusiu(-vista), que assimila en el seu nivell més profund, el sentiment del sagrat primigeni o rural al sentiment de la propietat privada de la terra, xoca efectivament amb unes pràctiques i unes concepcions reladíssimes entre determinats grups del món rural que mantenen per contra un sentit de la propietat de caràcter *equitativista*, i particularment quant als seus béns materials bàsics. En aquests grups – la pagesia pobra, el jovent i la canalla, i els pastors – solen confluir dos factors que es retroalimenten i es justifiquen a l'hora d'animar i legitimar unes pràctiques habituals de transgressió de la propietat per aprehendre-hi fruits, herba, llenya o altres béns: d'una banda, les necessitats o urgències derivades de les condicions de vida material d'aquests grups, i alhora, i interaccionant estretament amb aquestes circumstàncies d'ordre econòmic, un sentiment molt viu del sagrat rural primigeni³⁰ que obliga, respecte als béns materials bàsics, com el vi, la fruita dolça, les dones, etc, a una equitat bàsica pel que fa a la seva accessibilitat i al seu gaudi. I tot plegat facilitat per unes pràctiques culturalment molt arrelades.

L'evolució del dinamisme psíquic individual fa que aquest sagrat primari-rural sigui una

sentimentalitat especialment excitada en la canalla i en el jovent. Raó per la qual, aquests dos grups evolutius, sobretot quan es nodreixen de la pagesia pobra, es converteixen en uns dels principals agents d'un ordre de vulneracions de la propietat aliena de la terra tal com hem apuntat ara mateix; i es converteixen, doncs, en conseqüència, en uns dels principals objectes de les represàlies per què malden els propietaris de terra. Els quals, en el marc sobretot del cert desenvolupament que experimenta l'àmbit municipal durant els règims liberals del dinou, promouen típicament en el món local, un conjunt d'iniciatives i de mesures de caràcter repressiu que permet desenvolupar aquest nou marc. Es ben indicatiu en aquest sentit que en la novel·la de costums rurals, *Lo Segador* (1892), localitzada al cor de la plana de l'Urgell, al voltant d'una masia del poble de les Penelles, Josep M. del Bosch Gelabert, pseudònim de Josep M. Valls i Vicens,³¹ remarca l'eficaç actuació que tingué, quan era alcalde, el difunt Batlle-vel·l – el pare del propietari actual i protagonista – amb relació al que considera un dels problemes que castiguen els llocs petits: la inseguretat de la propietat:

Un dels mals de que pateixen los pobles petits, es lo del poch respecte a la propietat: un bover malmet un arbre pera arrencarne una branca y férsen una vara; un ramat se fica en un camp y'l desgracia, y ningú, fora del amo perjudicat, ne fa cas ni s'hi amohina; los horts llevarían llegums i fruites, pero'ls bordegassos entremaliats, saltant per les tapes, ja's cuydan de que ni arrivin á madurar, umplíntsen les sines, et sic de caeteris. Donchs bé; aytals abusos se corregitren en gran manera durant lo temps en que fou batlle del poble lo pare de D. Manel: al efecte feu cridar per lo nunci que á qualsevol que se'l atrapés robant ó malmetent qualsevol cosa de propietat agena, se l'exposaría á la vergonya pública al mitj de la plassa durant

³⁰ En un nivell introductori, les dimensions – ètica, emotiva i cognitiva – d'aquest sagrat rural o primigeni les hem abordades, en si mateixes, en el capítol *El sagrat rural antic regim*, dins el bloc de la tesi doctoral intitulat: *El materialisme pagès d'antic règim. La utopia material pagesa. Les bases antropològiques* (CAPDEVILA CAPDEVILA, Joaquim: *Modernització social a la Catalunya de Ponent durant el canvi de segles XIX i XX*. Tesi doctoral dirigida per Sebastià Serrano. Departament de Lingüística. Facultat de Filologia. Universitat de Barcelona, 2003.).

³¹ Valls i Vicens participa activament, des dels seus inicis, en la Unió Catalanista. Amb el pseudònim de Joseph M. del Bosch Gelabert, Valls és autor de diverses obres literàries inscrites en els registres d'un realisme vuitcentista i conservador. Destaca, sens dubte, d'entre aquestes, *Lo segador: novela de costums del Pla d'Urgell original de Joseph M. del Bosch Gelabert; precedida d'un prólech de Joseph Pin i Soler* (Impremta La Renaixensa, Barcelona 1892). En aquesta novel·la descriu, amb voluntat moralitzadora, i a partir de la peripècia de dues famílies de propietaris de signe moral oposat, els Batlle-vel·l i els Pulinaris, les transformacions que viu el Pla d'Urgell geogràfic amb l'arribada de l'aigua del Canal i altres noves contemporànies. Valls també és autor d'alguns manuals moralitzadors com *Lleuger estudi ó petites variacions sobre l'educació dels fills* (1898). Estret amic de Pere Aldavert, Valls és president del consell de redacció de *La Renixensa* (1903). Poc després, ingressa als rengles de la Lliga Regionalista.

unes quantes hores, ab lo cos del delictu penjat al coll. Al sent-demá mateix, havent sorprés l'agutzil á un germá del batlle en lo moment qu'espurgava uns vímechs d'un propietari colindant pera férsen uns argadells sense lo seu permís, fou denunciát al batlle y aquest lo condempná á sufrir la pena tal com l'havía feta cridar;³² dihent ell (y dihent molt bé) á tothom que ho volía sentir, que devant de la llei no hi ha parentíus que hi valgan. Aixó, ó tal escarment, produhí los bons efectes qu'eran d'esperar, y durant molts anys, fins una moneda que caygués al mitj del camí, allí mateix se trobava; les fruites queyan sequellones dels arbres; los rahims maduravan als ceps; los horts sobreixían de recapte, y, en una paraula, tothom era amo de lo seu...³³

Només amb raons de naturalesa econòmica, sense tenir en compte aquesta transferència del sagrat rural o primigeni al sentit modern - capitalista, privat, exclusiu - de la propietat de la terra, no es pot entendre la multiplicació que experimenten d'ençà sobretot l'últim terç del segle XVIII, els bans que prohibeixen o restringeixen l'accés a la propietat privada de la terra³⁴. O no es pot entendre la multiplicació correlativa a partir d'aquest període dels processos criminals, dels plets administratius - entre particulars, i entre pobles veïns - i de les clàusules en els capítols matrimonials, que tenen com a motiu comú els possibles plets de propietat, la resolució judicial dels quals, acostuma ser molt costosa, en onerositat de diners i en puntillositats familiars arrelades com l'agram. O és quelcom necessari per copsar bé que, a Catalunya, fins i tot les topografies mèdiques de la Restauració assenyalen - o destaquen, inclús -

el respecte a la propietat com quelcom rellevant de la moralitat dels habitants dels nuclis estudiats.

A partir meitat s. XIX, els propietaris espanyols, especialment els de determinades àrees, incideixen especialment en denunciar la vulneració de la propietat, i en demanar mesures al respecte. Així es desprèn de la important *Información* oberta per l'Estat espanyol a partir de la Llei del 7 de juliol de 1887 per avaluar les causes de la *Crisis agraria y pecuaria*, on els ponents - ajuntaments, lligues de productors, diputacions, personalitats,...- apunten com una de les causes bàsiques de la crisi agrícola - n'hi ha que la destaquen com la principal - la inseguretat de la propietat agrícola, destacant l'alarma que aquesta ocasiona, i demanant que es creï un servei útil de guarderia rural.³⁵

Arreu de l'Europa pròxima, la creació i la millora dels cossos de policia i de guarderia, és correlatiu a l'articulació de l'Estat modern i als seus ritmes de desenvolupament. L'Estat modern francès, nascut amb la Revolució burgesa, proveeix ben aviat, l'any 1791, una Llei de Guarderia Rural, que té com a objectiu bàsic garantir la inviolabilitat de la propietat, comunal i privada, i de les seves collites. El guarda rural té la categoria d'oficial de justícia, és nomenat per l'alcalde, i s'integra dins la prefectura municipal. La Llei de Guarderia Rural francesa rep una articulació definitiva el 1884, quan suprimeix l'obligació de cada municipi de tenir el mínim d'un guarda rural. A França, durant la III República, coincidint amb un reforçament de l'Estat Liberal, i amb una problematització de les finalitats socials que persegueix la guar-

³² Al món rural de Ponent - pensem sobretot en les seves àrees seques, on més arrelades es troben les estructures socials i mentals (la *violència simbòlica*) de caràcter paternalista i caciquil durant la Restauració - la manca d'una legislació rural moderna específica i la falta així mateix d'una policia rural moderna de caràcter estatal, fa que hi pervisquin fins ben entrat el segle XX, unes formes de càstig dels petits furtus a la propietat agrícola de tradició arcaica, que presenten coincidències amb les d'altres llocs de la Mediterrània pobre. Aquestes solen consistir en unes ridiculitzacions humiliants envers aquells que han comès petits furtus de llenya, herba, fruita, etc. Aquestes inversions, expressió evident a més no poder de l'oligopoli de la violència rural en la defensa de la propietat, solen operar en exhibir públicament aquell o aquella que ha comès el furt junt amb allò que ha furtat, davant l'església o algun altre lloc de gran visibilitat local, o de fer-los passejar dalt d'un animal de tir amb el contingut robat. Així, a Sant Martí de Maldà, segons notícia de l'historiador Miquel Torres, encara l'any 1955, Josep Teixinó, de renom *lo Reiet*, acusat d'haver robat un feix de trepadella i detingut per la guàrdia civil de Belianes, és exposat, amb l'esmentat feix, davant la porta de l'església al moment d'anar a missa major un diumenge al matí. Es tracta, d'altra banda, d'unes inversions del mateix tipus, però de sentit oposat, a les que fa per carnaval - l'últim gran refugi pel que fa a la manera d'entendre i d'actuar sobre el món de la pagesia pobre - el jovent pagès d'aquestes terres fins entrat el segle XX.

³³ *Lo segador: novela de costums del Plà d'Urgell original de Joseph M. del Bosch Gelabert; precedida d'un prólech de Joseph Pin i Soler*, Impremta La Renaixensa, Barcelona 1892, pp. 96-97.

³⁴ BOSCH, Mònica, CONGOST, Rosa i GIFRE, Pere: *Els bans. La lluita per l'individualisme agrari a Catalunya...* pp. 153-154.

³⁵ Vegeu *Información acerca de la crisis agraria y pecuaria*, Consejo de Agricultura, Industria y Comercio de Madrid y de Valencia, Madrid 1887, vol. IV p. 15, i vol. VI, p. 119 i sics.

deria rural, la Llei és modificada en moltes ocasions. L'any 1925 es replanteja, enmig d'un ampli debat social al voltant de la figura del guarda rural, de la seva eficàcia, proposant-se'n una modificació en una doble direcció: 1) la militarització del cos; i 2) una major integració i coordinació supralocal dels agents. A Alemanya i a Bèlgica, els guàrdies rurals tenen rang militar i s'integren en escamots.³⁶

A l'Estat espanyol, el 8 de novembre de 1849, en plena *etapa moderada*, es dicta el primer reglament propi de guarderia rural: el *Reglamento de guardas municipales y particulares de campo*. Aquí, però, a diferència del que s'esdevé als principals països europeus - França, Alemanya o Bèlgica - no s'arriba a crear un cos modern i estatal de guarderia o policia rural. Durant el Sexenni, el 26 de gener de 1868 i el 29 de setembre de 1872, amb Narváez i amb Zorrilla com a respectius caps del govern, es promulguen sengles lleis de creació d'un cos de guarderia rural centralitzat i jerarquitzat, subordinat en mesures diferents, a la Direcció General de la Guàrdia Civil. Tanmateix, són dues Lleis de vigència molt efímera. En virtut de la Llei del 26 de gener de 1868, les funcions de guarderia rural s'atribueixen a la guàrdia civil, assignació que queda definitivament segellada amb la Llei del 20 de juny de 1876, la Llei de la Restauració.

Són significativament, els propietaris de les principals zones de l'Estat amb una propietat rural *menos concentrada o más bien repartida*, fent servir la taxonomia que utilitza el 1860 el *Consejo de Agricultura* de l'Estat i amb unes societats globalment més evolucionades i més conflictives - els propietaris valencians i els propietaris catalans - els que sol·liciten organitzadament a partir meitat s. XIX, a la Monarquia, a les Corts o al Govern, la creació d'un cos modern de guarderia rural. L'Associació de Propietaris de Barcelona envia l'any 1846 un manifest a la reina Isabel II reclamant la creació d'un cos de guarderia rural. L'any 1861, la Societat Valenciana d'Agricultors sol·licita la creació d'un cos descentralitzat i desmilitaritzat de guarderia rural. Vint anys més tard, l'as-

sociació de propietaris catalans, l'IACSI, demana la creació d'un cos de guarderia rural. L'any 1872, per la seva part, Josep Galofré sol·licita la creació d'una institució de guarderia o policia de camp amb un caràcter centralitzat i jerarquitzat, que depengui de la Guàrdia Civil. En el marc de la *Información* oberta per l'Estat l'any 1887 per avaluar les causes i possibles actuacions davant la *crisis agraria y pecuaria*, a la qual hem fet referència més amunt, són diferents els informants individuals i col·lectius que demanen amb caràcter prioritari - i fins i tot, com la prioritat - la configuració d'un marc específic de guarderia rural i de protecció de la propietat rural en general. Bé, a través de la creació d'un cos específic de guarderia rural. Bé, a través de la delimitació clara i de l'impuls de les funcions de policia rural dins la competència general de la guàrdia civil. O bé, a través de la redacció d'un *Código rural* de lleis.³⁷

A Catalunya, les insuficiències, d'una banda, de la guàrdia civil, pel que fa a efectius i a desplegament territorial, i d'altra banda la falta d'un cos propi i modern de guarderia rural, fa que els propietaris rurals, en el marc de l'increment general de la conflictivitat social i de la crisi agrària de finals del dinou, es comprometin especialment en l'impuls del somatent, un cos de guarderia globalment modern, reorganitzat el 1875, que agafa, sobretot durant les primeres dècades de la seva existència una especialització rural, i impulsin així mateix, les diferents formes preexistents de guarderia rural - guàrdies jurats particulars de camp, guàrdies de camp, policia urbana i rural, etc. - de què durant aquest període se'n registren uns increments significatius dels seus efectius.

El somatent, refundat l'any de la restauració alfonsina, el 1875, i dotat d'un reglament nou el 1890, és un cos de guarderia bàsicament modern - jerarquitzat, semimilitaritzat i amb un àmbit d'actuació a tot Catalunya - que experimenta fins al Directori de Primo de Rivera, un important creixement en organització i en efectius. L'actuació d'aquesta institució se centra en la persecució dels furtus a la propietat - sobretot dels furtus

³⁶ Vegeu : ARNAUD, Emile: *Les gardes champêtres. Thèse pour le doctorat*, Jouve & Cie Editeurs, París 1925. Especialment, les pàgines 29-51, 70-77, i 102-113. Són interessants també, com a marc teòric general del desenvolupament de la policia moderna a partir de la Revolució Francesa, les *pistes* incloses a ARACIL, Ll. V.: *Error&Engaño. Esquema teórico&pistas bibliográficas*, Morella 1993, pp. 36-37

³⁷ Vegeu LÓPEZ GARRIDO, Diego: *La Guardia Civil y los orígenes del Estado centralista*, Editorial Crítica, Madrid 1981, ps. 142-162. Vegeu també COSTA MARTÍNEZ, Tomás: *Formas típicas de guarderia rural. Memoria...Establecimiento* Tipográfico de Jaime Rates, Madrid 1912, ps. 5-35. I vegeu així mateix BOSCH, Mònica, CONGOST, Rosa i GIFRE, Pere: *Els bans. La lluita per l'individualisme agrari a Catalunya...*, pp.153-154.

rurals - i en la defensa de la propietat en general.³⁸

D'ençà les últimes dècades del dinou, a Catalunya es verifiquen uns increments importants de la guarderia. Ho confirma la mateixa creació del somatent, un cos ambició de guarderia que té un caràcter de *cos de substitució* dels dèficits dels altres; els increments que es produeixen de les diferents figures de guarderia rural; i semblen indicar-ho, així mateix, els importants increments que sembla que també es produeixen en les ciutats de guarderia urbana, tant de policia com de guàrdies jurats particulars que són contractats per comerciants i industrials a fi que facin sobretot vigilància nocturna de carrers comercials, i de fàbriques i de comerços.³⁹

Aquests augments són un fenomen important de la història social d'aquest moment històric. Amb una causalitat complexa, destacariem quatre grans factors pel que fa als mateixos:

1) La crisi econòmica i social de finals de segle. I encara sobretot, la crisi agrària, que aboca importants sectors de la pagesia pobra (assalariats i parcers) a situacions límit, i a l'emigració a la ciutat.

2) La creixent penetració d'ideologies de caràcter rupturista o revolucionari. Aquestes són, principalment, en el camp català, el republicanisme federal socialitzant/socialista, i a partir de finals dels anys vint del

s. XX, el comunisme. Aquestes ideologies postulen el legítim accés de la pagesia a la terra en detriment dels grans propietaris rurals, i animen, en moltes àrees, la creació de centres cooperatius i/o d'esbarjo que modifiquen conflictivament les relacions locals. Es freqüent que en aquests contextos es fundin o es reactivin associacions patronals de defensa de la propietat i es nomeni guarderia rural. D'altra banda, cal tenir en compte que, sovint, des de la mentalitat de la pagesia subalterna, la fita última que es dibuixa rere aquestes ideologies és l'assoliment d'una moderna utopia material. I més en concret, d'un nou marc utòpic que, contemporàniament, els és suggerit amb força per les noves possibilitats de lleure i de confort que ofereix la societat urbana-moderna.

3) El creixent deler popular per aquest nou marc utòpic a què ens acabem de referir, que és estimulat especialment per l'oferta de lleure associada a la modernitat urbana - les possibilitats obscenes, el *joc*, els nous espectacles,...- i per l'horitzó material en general que hom endevina en la nova societat de matriu urbana. Aquesta atracció utòpica topa - és un aspecte molt important - amb poderoses i conflictives privacions, ateses les dificultats de diferent índole que en dificulten la satisfacció.

4) I finalment, les lluites intestines dins els pobles i viles, enverinades pel caciquisme. Amb les lluites de poder i electorals al seu voltant.

³⁸ Aquests són sintèticament els objectius del somatent segons els estatuts d'aquesta institució armada: *El somatén armado es la asociación de propietarios y colonos honrados y de responsabilidad de Cataluña (...). La misión del Somatén armado es la expresada para el Somatén general y siendo también el objeto de aquel la defensa colectiva e individual de personas y propiedades...* Per veure l'organització i la implantació territorial del somatent a Catalunya pot consultar-se: COMISSIÓ ORGANITZADORA DEL SOMATENT ARMAT DE CATALUNYA: *Somatenes Armados de Cataluña. Relaciones de los señores...* Impremta de P. Ortega, Carrer Palau, Barcelona 1899.

Repassant les freqüències absolutes de les diferents actuacions del somatent que publica *Paz y Tregua*, l'òrgan de la institució, corresponents als anys de canvis de segles XIX i XX - només s'hi registren aquelles de què han informat els somatents locals - veiem com les freqüències més altes són, amb diferència, les que corresponen als robatoris, seguides de les motivades pels focs. Així, l'any 1891, aquelles sumen 58 actuacions; l'any 1892, 59; l'any 1893, 48; l'any 1894, 67; l'any 1896, 74; l'any 1900, 106; i l'any 1901, 112. Podeu consultar *Paz y Tregua*, Any XVI, gener de 1892, núm.1, p. 1; *Paz y Tregua*, Any XVII, gener de 1893, núm.1, p.1; *Paz y Tregua*, Any XVIII, gener de 1894, núm.1, ps. 1-2; *Paz y Tregua*, Any XIX, gener de 1895, núm. 1, p. 1; *Paz y Tregua*, Any XXI, febrer de 1897, núm. 2, ps. 1-2; *Paz y Tregua*, Any XXV, gener de 1901, núm. 1, p. 1; i *Paz y Tregua*, Any XXVI, gener de 1902, núm. 1, p. 1.

³⁹ És una hipòtesi que plantegem a partir de la realitat de Tàrraga, ciutat jove que d'ençà sobretot la primera dècada del s. XX, experimenta un important i vigorós creixement comercial i industrial, i urbà, que és correlatiu en el camp de l'ordre i de la seguretat, amb un important creixement de la guarderia particular de comerços i d'indústries. Així, a Tàrraga, que l'any 1930 té 6000 h. i 543 negocis subjectes a matrícula industrial, durant el període 1913-1932 s'hi nomenen un total de 16 guàrdies jurats particulars nocturns pagats per comerciants i industrials de 12 carrers de la ciutat: 7 guàrdies entre l'any 1913 i l'any 1920, i 9 entre l'any 1921 i l'any 1932.

⁴⁰ El desenvolupament d'aquest apartat correspon a l'article *Bans, multes i guarderia rural. Preservació de la propietat rural i construcció del municipi liberal*, que ha d'aparèixer al proper número 21 de la revista *Estudis d'Història Agrària*.

3. Preservació de la propietat rural durant el tombant de ss. XIX i XX. La repressió a ramaders, i a colles de nens i de joves

Bans, multes i guarderia com a instruments de repressió.⁴⁰

3.1. La repressió de les faltes comeses per pastors i ramaders

3.1.1. Els pastors com a grup d'ofici

Durant el segle XIX i durant bona part del segle XX, hi ha un grup, no de pas biològic com la canalla o el jovent, sinó d'ofici o d'*art*, que traeix especialment, com la pagesia pobra, un sentit plebeu i antic règim de la propietat, i que col·lisiona, per tant, també, amb freqüència, amb els propietaris. Amb el seu sentit de la propietat. Ens referim als pastors. Als pastors de ramats d'ovelles i de cabres, que són acusats sovint, en plens i bans municipals, en comentaris de la premsa local, i inclús en diversa literatura contemporània,⁴¹ d'envair les terres de plantat i de malmetre-hi arbres i fruits. Afegint-s'hi denúncies de la conducta de molts pastors, en el sentit que s'arroguen un *dret de pas natural* en camins, vies i camps, fora del que permet la llei o la temporada.⁴²

En el reglament del nou somatent català

creat el desembre de l'any 1875 amb l'objectiu fonamental d'autoorgarnitzar la violència dels propietaris en la defensa de la propietat - de la seva integritat i de la seva inviolabilitat⁴³ destaca la prohibició - ben reveladora - que ingressin al cos els pastors de bestiar. Que cal atribuir, segurament, a les pràctiques i hàbits que sovint s'atribueixen a aquest grup, lesius a la propietat.⁴⁴

3.1.2. La repressió dels *abusos* comesos pels ramaders de Tàrraga (1890-1925), Ciutadilla (1865-19331), Sant Martí de Maldà (1890-1912) i Barbens (1881-1924).

Ateses les fonts municipals que fan al cas, a Tàrraga, en trenta-sis anys, del 1890 al 1925, s'hi dicten 1123 multes municipals i governatives. D'aquestes, tot just 477 - el 42 % del total - penalitzen suposades faltes de pastors o ramaders d'ovelles; la seva càrrega total és de 5563,16 ptes i el seu valor promig de 11,66 ptes. Unes altres 133 multes - el 12% - afecten ramaders de cabres. En aquest cas, el seu valor total és de 2099,75 ptes. i el seu promig ateny la quantitat - ben gravosa, atesa la pobresa dels ramaders afectats - de 15,78 ptes. En total, doncs, 610 multes - el 54,31% - són contra suposades faltes comeses per ramaders d'ovelles i de cabres, amb una càrrega total que assoleix la important suma de 7662.91 ptes.⁴⁵

⁴¹ Amb la crueltat característica amb què Víctor Català caracteritza tots els protagonistes del volum *Drames rurals* (1902), evoca el pastor de l'Empordà com un personatge marginal, mogut per un pregon i insistent egoisme que entén només allò que pot beneficiar-lo a ell i al ramat, i que desdenya completament la propietat agrària. Segons Caterina Albert, que és d'una família de propietaris rurals de l'Escala, aquest pastor, *amb la fruita primerenca hi refresca la gola, i quan n'està fart la llença i esclafa a cops de peu; enruna les parets per caçar un conillet novell o per fer pas a la ramada; se fica descaradament en els tancats particulars i ses ovelles esbandeixen sembrats tendres, esbrollen olivars i vinyes, abandonen [trepitgen i escapcen] farratges, pasturen esparcets i userdes a punt de dall. Del pastor, com del cavall d'Atila, pot ben dir-se que allà on trepitja desnia l'herba. [...] [el pastor] amb la serenitat guera de lo insensible, son romiatge mandrós per valls i comes, des que apunta el dia fins que el sol es colga, obeït cegament per son lloctinent el gos de presa, que tramet les ordres a l'exèrcit devastador i sense ser inquietat per ningú, ficant-se on vol, usufructuant el cabal d'altre com béns propis, menjant-se-li la fruita i malmetent-li la que no pot menjar, enrunant-li parets o barraques, fent que ses ovelles li esbandeixen els sembrats tendres, que li esbrollen olivars i vinyes, que li abandonin farratges i que li pasturin esparcets i userdes a punt de dall...* (VÍCTOR CATALÀ: "El pastor" dins *Drames Rurals*. *Caires Cius*, MOLC 83, Edicions 62 i La Caixa, Barcelona pp. 87-88.).

⁴² A Tremp, l'any 1890, un pastor, en passar amb el ramat pel mig del poble, i ser increpat, dispara diversos trets a l'aire de dissuasió, i prossegueix la marxa. Se li obren diligències criminals (*Tremp*, a *Boletín Oficial de la Provincia de Lérida*, núm. 170, Lleida 10-11-1890, p. 686.).

⁴³ Sobretot a les àrees rurals, l'Estat liberal espanyol de la Restauració, es ressentia d'unes marcades insuficiències pel que fa a la *violència simbòlica* (l'assimilació de les estructures mentals de dominació) i inclús quant a la violència física que ha de suplir els déficits d'aquella. Tot això en marcs sovint d'una viva - patent o latent - conflictivitat de classes, en els plans econòmic, *simbòlic* o de mentalitats, i ideològic. En aquestes circumstàncies de crisi social, la incapacitat de l'Estat en el monopoli de la violència obliga els estaments propietaris i burgesos a mobilitzar-se i associar-se per a un exercici directe de la violència. Prioritzant, és clar, en unes circumstàncies d'insuficiències de l'Estat, la pròpia àrea local: l'àrea en la qual desenvolupen les seves activitats econòmiques, on tenen la seva propietat.

⁴⁴ *Reglamento para el Cuerpo de Somatenes Armados de Cataluña*, a *Boletín Oficial de la Provincia de Lérida*, núm. 61, Lleida 18-8-1890, pp. 659-660.

⁴⁵ Els altres motius rellevants de penalització de les multes durant aquests anys són les faltes relatives a la higiene i a la sanitat públiques (518,5 ptes.), a l'obstrucció i entorpiment viaris (525 ptes), al *joc* (4505 ptes.) i a la prostitució i espectacles obscens (515 ptes.).

Unes altres 37 multes – el 4,18% – castiguen furtos diversos a la propietat rural amb un total d'exacció de 115 ptes. Per tant, en l'esmentat període que solca els segles XIX i XX, a Tàrraga s'hi expedeixen 647 multes relatives a faltes a la propietat rústica – un 58.49 % del seu conjunt – la càrrega absoluta de les quals és de 7777. 91 ptes.

L'estudi cronològic de les multes a pastors i ramaders a Tàrraga dibuixa una lògica de cicles repressius; çò és, d'interval·ls i subinterval·ls que concentren la pressió penalitzadora. Durant aquests períodes, a més de produir-se uns increments del número absolut de multes, solen incrementar-se el valor promig de la càrrega, el número de bans que afecten la propietat agrícola (*abusos* de ramaders i d'altres particulars), i s'hi produeixen a voltes inversions de guarderia rural. Val a dir, a més, que aquests cicles o onades repressives solen concentrar la lesivitat en alguns ramaders concrets. A Tàrraga en el període esmentat de 1890-1925 s'hi apunten sis cicles repressius.

Repasant els motius de les multes arbitrades als ramaders de Tàrraga, trobem que hi ha unes infraccions que hi són freqüents: les dels ramats que en un mateix dia – o en una mateixa estona – *abusen* de finques de diversos propietaris; o les d'aquells ramats que, en passar pels camins, els seus caps s'escampen per les diverses finques voreres, sense tenir permís de pastura en cap de les mateixes. De l'activitat multadora a Tàrraga en pro de la inviolabilitat de la propietat agrícola, hi ha unes altres dades ben rellevants: l'especial voluntat punitiva amb què les multes actuen cap als ramaders de cabres fins a meitat de la primera dècada del s. XX, i el fet que la providència de les multes s'intensifiqui coincidint amb la primavera i l'estiu, els entretemps de maduració i recol·lecció dels fruits.

A Tàrraga, dels 50 bans que trobem registrats entre el 1890 i el 1925, 25 tenen el bes-tiar i els petits furtos a la propietat rural com a principals motius d'advertiment. Del 1902 al 1906, durant cinc anys consecutius, l'Ajuntament de Tàrraga publica el ban contra aquests *abusos* a l'agost. Tot just, doncs, a les portes de tres collites: verema, ametlles, i olives. Aquest tipus de bans no fan sinó dictar i reajustar les normes relacionades amb la pastura i amb els altres *abusos* contra la propietat, i estipular les sancions conforme els tipus de faltes. La utilitat principal d'aquestes normatives municipals estriba en el seus poders d'excitació del zel dels guardes, de sanció pública d'unes even-

tuals – o ja reals – seguides repressives, i per tant també, d'intimidació/dissuasió dels ramaders.

Ja hem parlat de les demandes que a partir meitat s. XIX propietaris catalans i espanyols fan al voltant de la guarderia rural i hem remarcat el relatiu desenvolupament d'aquest tipus de guarderia com a conseqüència de la certa consolidació que experimenta, en l'àmbit municipal, l'Estat liberal a partir de la Restauració. Durant aquesta etapa, cabdal en la vertebració moderna d'Espanya, són tres bàsicament les figures que acometen tasques de vigilància rural: guardes – o policies – rurals investits i sostinguts pel municipi; guardes que, amb la mateixa adscripció, assumeixen a l'ensens atribucions de policia rural i urbana, com s'esdevé amb freqüència en llocs petits, amb menys capacitat pressupostària; i guàrdies jurats particulars de camp, una figura que assumeixen individus promoguts a tal estatus i subsegüentment llogats per propietaris, o que escau a propietaris mateixos que es promocionen col·lectivament a tal categoria com veiem que ocorre en diverses ocasions, i amb caràcter massiu, a Tàrraga i a Sant Martí de Maldà.

A Tàrraga, en un any, entre el març de 1890 i el de 1891, s'incrementen en sis els guàrdies jurats particulars de camp. No és gens estrany que la intensificació de l'activitat restrictiva i punitiva de multes i bans, coincideixi – o culmini, sovint – amb el nomenament de guàrdies rurals o de camp, municipals o particulars. Podem veure, així, que a Tàrraga, durant els anys 1906-1907, la intensificació de multes contra els ramaders d'oví, i la publicació, en un any, de quatre bans contra les faltes comeses en detriment de la propietat rural, culmina el 26 de desembre de 1907, amb el nomenament, a petició de la Comissió de Terratinents, d'un total de 47 guàrdies jurats particulars de camp. Dotze anys més tard, l'Agrupació Agrícola de Tàrraga (1918), la primera patronal local de propietaris rústics, que preveu entre els seus objectius fundacionals la lluita per la defensa de la propietat rústica, i que denuncia el *veritable estat anàrquic* del camp targarí, demana assumir la gestió del tres guardes rurals municipals per controlar directament la vigilància rural.

La política de repressió dels *abusos* contra la propietat agrícola – sobretot pel que fa als comesos per pastors i ramaders – varia substancialment en funció dels règims municipals de l'explotació de les herbes. La particular intensitat amb què es manifesten a

Imatge de Tàrraga.

El fet que l'Ajuntament no arrendi les herbes del terme, i que per tant aquesta prerrogativa quedi a l'arbitri dels propietaris, fa que s'hi produeixin cicles de repressió intensa (multes, bans i guarderia) dels "abusos" de pastors i ramaders.

Tàrraga durant el període assenyalat els instruments de repressió de les faltes a la propietat rural té a veure sens dubte amb el règim d'aprofitament de les herbes que regeix a la ciutat durant aquest període: el de la lliure explotació per part dels amos de la terra. Així ho fan paleses les diferències que, pel que fa a multes, bans i guarderia rural – els indicadors bàsics de la repressió dels *atemptats* a la propietat rural – es registren en altres municipis on vigeixen altres règims d'explotació de les herbes, o, on canvien de règim d'aprofitament o inclús on no hi ha pràcticament pastura ovina.

Comencem per Ciutadilla. D'aquest poble de la ribera del Corb n'hem estudiat expedients i altres documents relatius a bans, multes i guarderia corresponents al període 1865-1933. A Ciutadilla, com és habitual en els municipis de la zona, la insuficiència dels ingressos municipals fa que s'hi arrendin ordinàriament les herbes del terme – dels comunals, i dels particulars – i el fem dels corrals del ramats; bé, en subhasta pública, amb plec serrat, o tractant directament amb els ramaders. El període d'arrendament varia molt: un mes; la temporada de l'hivern fins a la primavera; o un, dos, tres o cinc anys. Tot just l'agost de 1909, Domingo Valls, alcalde i propietari principal de Ciutadilla, dimiteix al cap d'un mes de ser nomenat primera autoritat local en disconformitat amb la nega-

tiva de la majoria de propietaris d'arrendar les herbes per un període de cinc anys. Valls, que justifica tal acte en virtut d'un compríms previ i privat dels propietaris a favor de l'arrendament proposat, de les necessitats que s'evitin els furtus a la propietat i la pastura il·legal, i de la peremptorietat municipal dels ingressos de les herbes, pocs dies després, aconseguida la transigència dels propietaris en la qüestió, reassumeix l'alcaldia.

A Ciutadilla, només hem trobat registrades – pel que fa al període 1865-1933 – sis multes contra ramaders. Durant el mateix interval, es dicten al municipi sis bans contra els *atacs* a la propietat: només un (!), però, s'adreça específicament al mal comès pel bestiar.⁴⁶ El 22 de febrer de 1882, trobem en aquesta vila el primer expedient de nomenament d'un guàrdia rural: es tracta d'un guàrdia jurat particularde camp, Josep Bergadà i Valls, sol·licitat pel propietari Francesc Valls i Agustí. Els mesos de juliol de 1902 i 1909 són nomenats dos guardes municipals.

A Sant Martí de Maldà entre el 1890 i el 1912 s'hi apliquen diferents fórmules d'explotació de les herbes del terme: així, primer, s'hi practica l'aprofitament de les pastures dels comunals (boscos i garrigues, camins, llera del riu Corb i les seves sèquies) a través d'un ramat municipal,⁴⁷ i després, l'arrendament municipal d'aquestes herbes i

⁴⁶ Es el ban corresponent al 8 de setembre de 1878. Excloem d'aquests bans el del 9 de juliol de 1865 que comina a concórrer a l'Ajuntament per confegir el cens municipal del bestiar.

⁴⁷ Fins a l'any 1896, un encarregat té cura del ramat municipal: control del pastor, i incidències i comptabilitat. Aquest any és nomenada una comissió municipal formada per dos propietaris amb la mateixa comesa. (Actes municipals amb data de 7-6-1896 i 28-6-1896, al *Llibre d'Actes Municipals. Any 1890-1899*, a l'Arxiu Municipal de Sant Martí de Maldà – AMSMM a partir d'ara).

Imatge de Sant Martí de Maldà.

A Sant Martí de Maldà, els anys 1894, 1902 i 1912, hi són nomenats 84, 45 i 48 guàrdies jurats particulars de camp respectivament, nodrits de la classe propietària de la vila.

dels drets de l'escorxador.⁴⁸ En canvi, a mitjan 1909, l'Ajuntament decideix prescindir de l'arrendament de les herbes dels comunals. Un any després, de manera simptomàtica, el Consistori, així que fa patent - sessions del 6 de març i del 3 d'abril de 1910 - un increment alarmant de les queixes de particulars sobre el mal a la propietat agrícola, acorda, de manera consecutiva, extreure la vigilància perquè els ramats no entrin en *propiedad ajena*, i dictar un ban sobre els abusos del bestiar. Aquest ban és el segon contra els perjudicis del bestiar en més de vint anys: el ban augmenta la càrrega de les multes, i re-ferma les obligacions dels ramaders en diferents sentits: de portar permís escrit dels amos de les finques que han de pasturar, de no pasturar al riu Corb i a les sèquies, i que els seus caps portin murrió durant els trajectes i que aquests passin per les carrerades.⁴⁹ En aquest marc - retracció municipal d'explotació de les herbes i eventual arrendament de les mateixes per part de propietaris -, el 16 de juny de 1912 l'Ajuntament

presideix un nomenament multitudinari de guàrdies jurats particulars de camp: 48 en total. A diferència del nomenament de 1902, s'hi afegeix, com a raó bàsica, *los muchos abusos que cometen los rebaños en los veras del término, asaltando en olivares y viñedos fuera de los plazos que regulan las disposiciones municipales de éste*.⁵⁰

Del període indicat, a Sant Martí de Maldà només hem localitzat dos multes contra el bestiar estrictament. Aquesta pírrica relació contrasta amb els catorze bans que durant aquest interval es dicten al municipi en defensa de la propietat. Val a dir, no obstant, que només sis d'aquests bans incideixen en les faltes comeses per ramaders, i que només dos en aquestes de manera exclusiva, coincidint aquests darrers - 1-9-1900 i 6-3-1910 - amb els mesos inicials d'arrendament municipal de les herbes dels comunals, i amb el primer any que el municipi es retreu de l'explotació de les herbes del terme. A Sant Martí de Maldà, el març de

⁴⁸ L'abril de 1900 l'Ajuntament decideix arrendar en subhasta pública i en un sol lot les herbes dels comunals del terme i els drets de l'escorxador fixant un màxim de cent ovelles per al nou ramat. El setembre d'aquest mateix any el Consistori dicta un ban en què ordena que els ramats de particulars que transitin pel terme han de portar tots els caps amb murrió, els pastors han de portar permís per escrit dels propietaris de les finques on van els ramats, els ramaders de fora han de portar permís de sanitat, i en cap cas aquests ramats podran pasturar el bestiar en els comunals del poble. (Actes municipals amb dates d'1 d'abril i 10 de setembre de 1900, al *Llibre d'Actes Municipals. Any 1900*, a l'AMSMM).

⁴⁹ Actes municipals datades el 6 de març de 1910 i el 3 d'abril de 1910, al *Llibre d'Actes Municipals. Any 1910*, a l'AMSMM.

⁵⁰ Actes municipals amb data de 2 de juny de 1912 i 16 de juny de 1912, al *Llibre d'Actes Municipals. Any 1912*, a l'AMSMM.

1894, el maig de 1902 i el juny de 1912, hi són momenats 84, 45 i 48 guàrdies jurats particulars de camp respectivament, nodrits de la mateixa classe propietària.

Si l'activitat registrada en multes, bans i guarderia contrasta sensiblement entre Ciutadilla i Sant Martí de Maldà d'una banda, on el municipi explota en bona mesura les herbes del terme, i Tàrraga, on el Consistori no exerceix aquesta prerrogativa, el cas de Barbens, un poble de la plana regada d'Urgell, presenta un model ben diferent respecte a l'observat en les altres tres localitats. Així, al·trament a Tàrraga, Ciutadilla i Sant Martí de Maldà, les multes al bestiar se centren fins a la primera dècada del segle XX en el bestiar de tir; en els bous particularment, propietat de pagesos de totes classes, i a partir de la segona dècada del segle, quan la terra d'aquesta àrea urgellenca comença a ser pròpiament rendible, les multes al bestiar, que augmenten considerablement la seva gravositat, afecten pagesos pobres que continuen treballant amb bous, els quals la pagesia rica ha substituït per bestiar mular.

D'acord amb les fonts municipals, a Barbens, entre els anys 1881 i 1924, s'hi dicten 65 multes que castiguen principalment intromissions a la propietat comeses per bestiar boví. L'any 1920, l'Ajuntament de Barbens emprèn una dura campanya contra el costum d'entrar a pasturar el bestiar en propietat aliena: publica el primer ban que trobem registrat des de 1878, centrant-se en el bestiar boví i en els ases destinats al conreu.⁵¹ Aquest ban augmenta fins a 15 pessetes la càrrega de la multa. L'Ajuntament imposa 21 multes a onze pagesos i pas-

tors,⁵² i insta, tot i les resistències del jutge municipal, a qui se li retreu formalment, a empresonar Jaume Minguell i Rossell i Antoni Camps i Roig per insolvència de tres i dues multes respectivament.⁵³

En aquest municipi urgellenc, el 20 de desembre de 1881, hi trobem el primer expedient de nomenament d'un guàrdia jurat particular de camp. Correspon a la documentació d'Antoni Balaguer i Centelles, sol·licitat per vuit propietaris locals. L'any 1901, amb el nomenament de Josep A. Riu, localitzem el segon guarda jurat particular de camp de Barbens, que ara sol·licita el propietari Josep Garriga.

3.2. La repressió de les *faltes a la propietat de canalla i jovent*.

Com hem dit, un dels grans factors de col·lisió - segurament el més important - entre les distintes mentalitats que interaccionen en el marc de la transformació capitalista de la societat rural a partir del segle XVIII, amb les grans evolucions i descavalcaments que s'hi operen, és el de la propietat. Per raó dels sentits diferents, quan no nítidament contradictoris, amb què aquesta es concep en diferents grups de la societat.

La canalla i el jovent, sobretot en els marcs rurals, continuen percebent els fruits amb un arcaic sentit rústic de cosa de tots, de béns legítimament susceptibles de ser col·lectivament arrabassats. Aquests són uns sentits inscrits en el materialisme plebeu i rural d'antic règim. Es tracta d'uns sentits que entranyen uns valors d'equitat pel que fa al gaudi material dels fruits, i, són

⁵¹ Ban contra els abusos del bestiar amb data de 19 de setembre de 1920, a la *Caixa de Multes de Barbens. Anys 1881-1924*, a l'Arxiu Municipal de Barbens. Es tracta, efectivament, del següent ban en aquesta qüestió, després del ja llunyà de 1878.

⁵² Es tracta de nou pagesos i dos pastors. Josep Minguell i Rossell és afectat per 5 multes - una per un bou, dues per un parell, i dues per quatre bous - amb un total d'exacció de 37 ptes; Antoni Camps i Roig és afectat, al seu torn, per 4 multes - dues per quatre bous i dues per un bou - amb un total d'exacció de 32 pessetes. Jaume Minguell i Rossell és multat, per la seva banda, amb dues multes per dos bous cadascuna, amb una càrrega total de 29,60 ptes; Josep Ribera i Llorens és sancionat per dos i quatre bous respectivament, amb un total de 20 ptes de multes; Josep Benet i Fabregat és multat per tres bous, sumant les dues multes 7 ptes; Francesc Llobera i Solsona és multat per dos bous, dos cops, sumant les càrregues 10 ptes; Ramon Ribera i Canes, per 7 bous, és multat una vegada amb 15 ptes; i Andreu Roca i Vidal, per un bou, és multat amb 5 ptes. I finalment, els pastors Joan Capell i Enric Minguell, per 6 cabres cadascun - i 2 ovelles a més el segon - són penalitzats amb 29,60 ptes - dues multes - i 2 ptes respectivament. (Podeu veure les multes amb data de: 30-5-1920, 7-6-1920, 7-6-1920, 14-6-1920, 13-8-1920, 30-8-1920, 31-8-1920, 31-8-1920, 19-10-1920; 20-9-1920, 29-9-1920, 21-9-1920, 21-9-1920, 21-9-1920, 13-10-1920, 19-10-1920, 19-10-1920, 19-10-1920, 20-10-1920, 20-10-1920, 28-10-1920, a la *Caixa de Multes de Barbens. Anys 1881-1924*, a l'AMB).

⁵³ Josep Minguell i Rossell és multat els dies 21 i 25 de juliol, mentre que Antoni Camps i Roig ho és els dies 31 d'agost i 21 i 28 de setembre. La insolvència per les multes arbitrades aquests dies fa que l'Ajuntament barbesenc insti el jutge municipal a empresonar aquests pagesos a raó d'un dia per cap de bestiar. (Vegeu providència de l'Ajuntament de Barbens amb data de 13 d'abril de 1921, a la *Caixa de Multes de Barbens. Anys 1881-1924*, a l'AMB).

unes concepcions que, sobretot per a aquests dos grups – menuts i jovent – estan sancionades per la vívida càrrega de sagrat que perceben amb immanència en aquests fruits. I que, ateses les particulars característiques evolutives del propi dinamisme psíquic, excitat, perceben amb una especial intensitat.

Aquest valor de sagrat percebut i sentit amb relació als fruits es torna més viu, encara, en el context dels *rituels de passage* que protagonitzen aquests grups. En el curs dels quals, es fa imprescindible la provisió desacomplexada de menges bones que després són cruspides en comú. Especialment en aquests contextos, canalla i jovent veuen, doncs, la fruita dolça, les hortalisses bones i el vi amb uns valors essencialment primigenis, de sagrat. I per tant, com uns béns plausiblement alienables. Arrabassables. I en virtut d'aquest sagrat bàsic que hi endevinen. El músic i folklorista Artur Blasco ha recollit una cançó, *Els bons companys*, que traeix a bastament l'esperit d'aquestes provisions rituals.⁵⁴

Durant els anys del canvi de ss. XIX i XX, són insidioses les denúncies i les notícies que es publiquen sobre els *abusos* que contra la propietat protagonitzen la canalla i el jovent. Unes notícies que evidencien sovint, i que expliciten fins i tot, que es tracta de fenòmens de fons atàvic, arrelat, que depassen el que fóra estrictament una qüestió de necessitat material. En aquest sentit *los abusos que con tanta frecuencia ocasionan niños – escolares – y juvenes*, usant fórmules ben estereotipades en la premsa – oficial i privada – i en els bans i en les actes municipals, es converteixen en un factor bàsic de preocupació i de repressió de les diferents instàncies repressives de l'Estat en l'àrea local: des de la guàrdia civil a les diverses figures de guarderia de camp i urbana dels ajuntaments, passant pels somatents.

3.2.1. La canalla i el jovent

La canalla és, encara que avui pugui semblar paradoxal, un dels grups que més preocupen el municipi liberal de les primeres dècades de la Restauració. I així que, com acabem de dir, entre els nens, sobretot en medis rurals, perviuen uns hàbits, arrelats, seculars, que demostren grans resistències cap als grans principis de la *violència simbòlica* que intenta inculcar socialment el nou Estat. Els discursos oficials relacionen aquests hàbits infantils amb freqüents *abusos* o *atropellos* contra la propietat i contra el seu caràcter sagrat. Alhora denuncien com la precarietat de l'escolarització contribueix a familiaritzar amb aquestes pràctiques abusives.

Per extirpar aquests hàbits, durant els últims anys del segle XIX, el Govern Civil de Lleida publica i remet regularment a l'autoritat municipal, bans i notes sobre aquesta qüestió. Aquests documents, centrats en el mal funcionament de l'escolaritat, denuncien els incompliments municipals en les obligacions escolars com la principal causa de la perpetuació de *las enraigadas prácticas* dels nens contra la propietat.⁵⁵

A Ciutadilla i a Sant Martí de Maldà, l'escolaritat durant les dècades de canvi de segles XIX i XX ens forneix prou exemples d'un conjunt de dèficits que afecten l'escola pública rural de la Restauració, i de les pressions correctives que hi aplica l'autoritat provincial.⁵⁶ L'Ajuntament de Ciutadilla acorda el 1879 la imposició d'una multa de 5 pessetes. a tots aquells que siguin sorpresos en propietat aliena i de 7,5 peseres. si hi estan robanr fruita de qualsevol classe, llenya o herba per al bestiar.⁵⁷ El juny de l'any següent, l'Ajuntament d'aquest poble acorda que en vistes de les proporcions dels furtos comesos en horts i camps del lloc, la multa per aquest *abús* serà de 14 pessetes. Si els

⁵⁴ *Els bons companys* versa sobre la companyonia entre joves a l'hora d'anar a furta fruita en horts i camps. Col·lectada per Artur Blasco, i cantada inicialment per Carme Olm i El Molí d'Arsèguet, actualment forma part dels treball discogràfic *Fora lo dogal!* de Ton Rulló i la Pegabanda.

⁵⁵ A partir del 1892 el Govern Civil de Lleida publica nombroses circulars a la primera pàgina del *Boletín Oficial de la Provincia* prescrivint que la canalla romanguí a l'escola durant els horaris previstos, i no erri per carrers i camps, fent mal, i practicant uns *abusos* i adquirint uns hàbits que més endavant costarà molt d'erradicar. Ordena als municipis, per facilitar l'acompliment d'aquestes disposicions, que els mestres cobrin regularment el sou i disposin puntualment del material escolar. En cas contrari, estableix que s'embarguin els comptes municipals als ajuntaments amb deutes de més de tres mesos als mestres, o que hi mantinguin deutes del curs anterior. Disposa que s'arbitrin recàrrecs fiscals als ajuntaments que deguin més de dos mesos als mestres. I ordena que es faci efectiu el mandat que tenen les juntes municipals d'instrucció quant al control i avaluació de l'absentisme de mestres i alumnes, als rendiments escolars i a les avaluacions globals dels centres

(*Boletín Oficial de la Provincia*, núm. 18, Lleida 10-2-1892, p. 1; *Boletín Oficial de la Provincia*, núm. 91, Lleida 25-7-1892, p. 1; i *Boletín Oficial de la Provincia*, núm. 75, Lleida 12-6-1893, pp. 1-2).

autors són menors - puntualitza el ban - els pares seran els responsables de les quantitats robades, a més de la multa que penalitzi el furt.⁵⁸ El març de 1902, tot reprenent el mateix raonament de vint anys abans, l'Ajuntament de Ciutadilla alerta els pares de la seva greu responsabilitat dels furts que acometin els seus fills, els adverteix que hauran de pagar el mal que aquests facin i els aconsella que dispensin, arribat el cas, uns càstigs severos als fills en qüestió.⁵⁹

A Sant Martí de Maldà, el 2 de juny de 1912, amb el nom ben indicatiu de *Ban de niños y cereales*, s'adverteix els pares i es penalitzen els abusos dels nens contra els fruits de camps i horts.⁶⁰

El jovent és l'altre grup de pas al qual es re-treuen greus i periòdiques vulneracions de la propietat. Els captiris - o *saqueos* o *asalts*, com en sol dir la premsa - de caràcter periòdic i ritual, com els de carnaval, els de la celebració del *maig* a l'entrada d'aquest mes o tot al llarg del mateix, o els dels *cocs* de l'estiu, són uns dels motius tradicionals i més insidiosos que protagonitza, en aquest sentit, aquest grup de pas. I per tant, els més conflictius.

Als *saquejos* rituals dels dies de Carnaval, i al seu caràcter eminentment impetuós i violent ja ens hi hem referit en abordar l'experiència festiva i simbòlica d'aquesta celebració.⁶¹ Els *assalts* rituals que protagonitza el jovent a

⁵⁶ En el terreny de les realitats locals concretes, les incidències escolars que es registren a Sant Martí de Maldà i a Ciutadilla durant les dècades de la Restauració il·lustren aquesta precarietat de l'escolaritat i les conseqüències culturals que en poden derivar.

(1) En el cas de Sant Martí de Maldà, el 28 de setembre de 1892, el Governador Civil de Lleida envia al poble un delegat especial per tal que en aquest lloc *se atienda a los sagrados deberes de la Instrucción Pública reclamados por los negociados competentes de la provincia de este Estado* (l'Ajuntament de Sant Martí de Maldà deu del curs 1891-1892 el sou de sis mesos al mestre Josep Ortiz). De resultes d'aquesta instrucció, l'Ajuntament acorda pagar el deute amb els diners que obtindrà amb els cobraments pendents dels repartiments d'arbitris extraordinaris del primer i segon trimestre de l'any en curs, i cobrant els endarreriments dels consums de l'exercici 1891-1892 (Actes municipals amb data de 3-6-1892 i 28-9-1892, al *Llibre d'Actes Municipals. Anys 1890-1899*, a l'AMSMM).

Nou anys més tard, l'Ajuntament de Sant Martí de Maldà atesa la impossibilitat de poder facilitar material escolar a tots els nens, acorda que les famílies de *los niños pudientes* es paguin els llibres i les llibretes (Acta municipal amb data de 25-8-1901, al *Llibre d'Actes Municipals. Any 1901*, a l'AMSMM). El març de 1910, l'Ajuntament de Sant Martí de Maldà es compromet a demanar al Govern la concessió d'una biblioteca escolar, i a pagar-ne les obres d'assentament. Finalment però, només arriben 20 llibres que s'emporten a l'escola sense haver fet les obres de biblioteca (Actes municipals amb data de 27-5-1910 i 5-6-1911, als *Llibres d'Actes Municipals. Anys 1910 i 1911*, a l'AMSMM).

(2) En el cas de Ciutadilla, veiem que l'agost de l'any 1900, l'Ajuntament de la vila acorda incrementar el salari del mestre Sebastià Busquets i Bacardí, després de setze anys d'estancament salarial en 300 pessetes anuals (Acta municipal amb data 20-8-1900, al *Llibre d'Actes Municipals. Anys 1901-1916*, al Fons Municipal de Ciutadilla de l'AHCT).

D'altra banda, Ciutadilla, durant l'any 1916 per un costat, i durant els anys 1932-1933, per l'altre, viu uns episodis que il·lustren notablement sobre les condicions materials i morals de l'ensenyament públic d'aquestes dècades. El gener de 1916 l'Ajuntament formula un ultimàtum al mestre Fabià Llobet perquè no agafi nens, ni més grans ni més petits, del que estableix la Llei, alhora que li exigeix que suavitzí el seu comportament amb aquests (Acta municipal amb data de 15-1-1916, al *Llibre d'Actes Municipals. Anys 1901-1916*, al FMC de l'AHCT). Un any més tard, l'Ajuntament sol·licita al Rector de la Universitat de Barcelona que, per no perjudicar més l'ensenyament local, s'adjudiqui una altra plaça al mestre Fabià Llobet així que el seu comportament amb els alumnes és poc *halagueño y violento* (Acta municipal amb data de 5-12-1916, al *Llibre d'Actes Municipals. Anys 1901-1916*, al FMC, a l'AHCT).

D'altra banda, el desembre de 1932, a Ciutadilla hi ha encara tretze nens que no s'han incorporat al curs vigent perquè els pares consideren que el mestre és matusser i cruel, i que ha fet perdre la salut als seus fills. El 3 de gener següent - de l'any 1933 - el Consistori dóna un ultimàtum de tres dies perquè els pares inscriguin els seus fills a l'escola sota multa de 5, 10, i 25 pessetes successivament (Causa amb data de 3-1-1933 a la *Caixa de Multes, Causes, Edictes i Bans de l'Ajuntament de Ciutadilla (1865-1933)* al FMC de l'AHCT).

⁵⁷ Ban datat l'1-9-1879 a la *Caixa de Multes, Causes, Edictes i Bans de l'Ajuntament de Ciutadilla (1865-1933)*, al FMC de l'AHCT. En aquest mateix ban s'acorda el nomenament de Miquel Ciurana com a guarda de terme.

⁵⁸ Ban datat el 27-6-1880 a la *Caixa de Multes, Causes, Edictes i Bans de l'Ajuntament de Ciutadilla (1865-1933)*, al FMC de l'AHCT.

⁵⁹ Ban datat el 3-7-1902, a la *Caixa de Multes, Causes, Edictes i Bans de l'Ajuntament de Ciutadilla (1865-1933)*, al FMC de l'AHCT.

⁶⁰ *Ban de niños y cereales* a l'acta municipal datada el 2-6-1912, al *Llibre d'Actes Municipals. Any 1912*, a l'AMSMM.

⁶¹ Vam abordar aquesta qüestió en el capítol dedicat al carnaval rural antic règim, en el primer bloc de la nostra tesi intitulat *El materialisme pagès d'antic règim. La utopia material pagesa. Les bases antropològiques* (CAPDEVILA CAPDEVILA, Joaquim: *Modernització social a la Catalunya de Ponent durant el canvi de segles XIX i XX...*).

partir de l'abril prenen, en canvi, el caràcter d'inversió eminentment competitiva o jocosa, pròpia de l'experiència simbòlica del bon temps, i de l'estiu, amb la Collita que es beslluma, o que ja ha arribat.⁶²

A Tàrraga el jovent, passada la festa major de Sant Eloi al setembre, amb ocasió d'anar a menjar al defora el típic coc de recapte d'aquest mes, viu, amb tota normalitat, la provisió, a tall d'acompanyament del coc, de raïms madurs de les vinyes dels afores de la ciutat. Un fet que provoca la protesta dels propietaris que clamen perquè s'acabi amb aquest costum, que veuen pròpiament com un escàndol:

...Raya el escándolo el hurto que viene haciéndose estos días y en los viñedos de esta población por gente alegre y divertida que con el pretexto de comer el tradicional coch en una viña, la vendimian antes de la época en que debiera verificarse por sus dueños...

*Llamamos la atención a las Autoridades en la persuasión de que continuarán adoptando y practicando, con más rigor si cabe, las medidas necesarias para evitar esta clase de robos...*⁶³

4. Conflictivitat rural durant de les primeres dècades de construcció de l'Estat Liberal: abusos contra la propietat i abusos contra la pau local. L'estudi dels bans

4.1. Bans de bon ordre i bans de defensa de la propietat

Hem pogut observar que durant la dècada dels seixantes del segle XIX, coincidint per una banda amb una conjuntura de creixement agrari i econòmic en general, i coincidint per una altra banda, amb un enfortiment del municipi liberal, s'intensifica la publicació de bans municipals.

Els bans més publicats són clarament aquells que afecten *el respeto a la propiedad*

particular i els que incideixen en el *bon ordre* o en la *tranquilidad y sosiego del pueblo*. Els primers malden per anul·lar *los abusos* - petits furtcs de fruits, de llenya o d'herba; i pastura indeguda de ramats d'ovelles i de cabres i de bestiar de tir - *que se cometen contra la propiedad particular*, i els segons pugnen per anul·lar les rànries expressions pageses de protesta i de rescabament davant de leses o de greuges: els *parlaments* i les *enramades brutes* principalment, i també, la ubicació de traves obstaculitzadores de passos, la tala o el masegament d'arbres, la col·locació de cartells al·lusius, l'ús d'armes de foc, etc.

En segon ordre, són freqüents els bans d'*urbanitat* i els de *sanitat*, que responen a dos dels altres grans objectius dels municipis liberals. Els primers, amb la voluntat de fundar una moderna consciència urbana, i particularment viària, malden especialment per acabar amb les faltes que es cometen contra el caràcter eminentment operatiu i compartit⁶⁴ que tenen carrers i places a les societats urbanes modernes; i els segons, que pugnen per establir una moderna consciència higiènica, se centren en anul·lar un conjunt de relats hàbits relatius a les aigües residuals, a les dejeccions humanes i animals i als cadàvers animals. Uns bans i altres, relacionats estretament, intenten, sobretot, inculcar unes noves disciplines viàries i sanitàries, que nucleïn una moderna consciència cívica.

Finalment, uns altres motius freqüents de bans són els d'ordre administratiu: i especialment, els comminatoris a revisar els repartiments de consums i de contribucions, i a fer-ne els pagaments corresponents.

A Ciutadilla, a Golmés, i a Sant Martí de Maldà - dos pobles de la baixa Segarra natural i un de la nova plana regada d'Urgell - en els períodes respectivament de 1865-1914, 1864-1928 i 1890-1912, dels 76 bans registrats, 50 afecten el *respete de la pro-*

⁶² Intentem interpretar aquests caràcters - d'eminència competitiva, o d'eminència jocosa - de la ritualitat del bon temps i de l'estiu, com a resultat de l'experiència simbòlica de la Collita en aquests moments de l'any natural - de previsibilitat crítica, o de reeixida factualitat -, en els capítols que dediquem a les celebracions del bon temps i de l'estiu en el primer bloc de la tesi ara referenciada.

⁶³ *Noticias*, a *El Aguila Tarraguense*, Any I, núm. 11, Tàrraga 18-9-1898, p. 42.

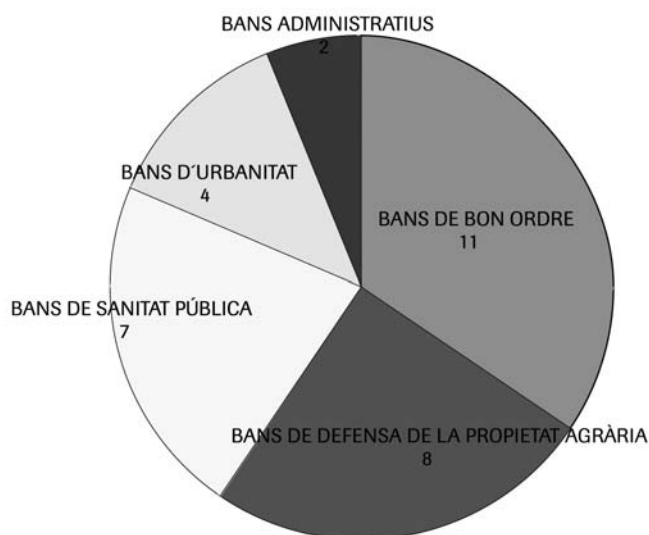
⁶⁴ Els bans d'urbanitat - i els de sanitat, sovint - de les últimes dècades del segle XIX i de les primeres dècades del segle XX ens il·lustren amb diafanesa sobre la conflictivitat entre unes concepcions rànries - arrelades en la noció d'allò *comú* antic règim - de places i carrers, i unes modernes concepcions d'aquests espais, conforme espais públics per antonomàsia. Aquests bans prevuen principalment càstigs a les obstaculitzacions i entorpiments viaris a causa de vehicles, mercaderies o altres materials estacionats o dipositats en carrers i places, i incideixen també amb caràcter central en les dejeccions i transports d'aigües brutes, de letres i d'animals morts en - pels - carrers. Aquestes pràctiques punides, ultra resultar incompatibles amb el caràcter eminentment funcional que tenen les vies urbanes en les societats modernes, resulten inconciliables amb el modern sentit d'aquests espais com àmbit d'allò *públic* per excel·lència.

pietat rural, i les manifestacions d'*immoralitat pública* (les expressions de protesta i rescabament pagès sobretot, i els costums contraris a la *bona moral*). I d'aquests 50 bans, 6 són alhora i només, de defensa de la propietat i de repressió de les manifestacions de malcontentament pagès.

A Ciutadilla en concret, entre el 1865 i el 1914, es dicten, entre els bans que afecten la propietat rural, els que afecten *la tranquilidad y sosiego del pueblo* o la *moralitat pública*, i els que incideixen en ambdues qüestions, 18 bans. Simptomàticament, tots aquests bans, es dicten, o bé durant els últims anys del règim isabelí – 6 d'aquests – o bé ja en plena Restauració borbònica, quan, amb els bans del 6 de juliol de 1878 i del 18 de juliol de 1879, relatius respectivament a un recent avalot local consecutiu a rondes i a *parlaments*, i als banys públics a les basses i al riu Corb, se'n reprèn la publicació, sumant, fins al març de 1914, 11 bans més.

Si filem més prim i discernim els motius concrets que aborden els 15 bans de Ciutadilla de *tranquilidad y sosiego del pueblo* o de *mo-*

ralitat pública corresponents al període 1865-1914, veiem que dos bans – els del 25 de febrer de 1911 i del 22 de febrer de 1914 – afecten la celebració del carnaval; dos més – del 19 de juliol 1879 i del 27 de juny de 1880 – regulen els banys a les basses del terme i al riu Corb, un altre – del 15 d'agost de 1879 – comina a la pau local envistes de la im-

Gràfica dels bans de Golmés (1865-1928)

BANS DE GOLMÉS (1865-1928) ⁶⁵	
Bans de <i>bon ordre</i> (rondes i <i>parlaments</i> ; carnaval; destorbs de les funcions religioses; jocs prohibits...)	11 ⁶⁶
Bans de de defensa de la propietat (petits furts de fruits, llenya o herba; pastura indeguda)	8 ⁶⁷
Bans de sanitat (dejeccions d'aigües brutes, letrines, fems, cadàvers d'animals...; sacrifici de bestiar de consum públic; vacunes...)	7 ⁶⁸
Bans d'urbanitat (descura de la franja immediata de carrer; intercepcions o entorpiments viaris...)	4 ⁶⁹
Administratius (repartiments i pagaments de consums i contribucions; llicències d'establiments públics...)	2 ⁷⁰
Total de bans	25⁷¹

⁶⁵. Informació elaborada a partir dels bans guardats als *Registres de Bans i Edictes (1864-1928)* a l'Arxiu Municipal de Golmés.

Els bans que incideixen en diverses qüestions – *bon ordre* o *tranquilidad y sosiego*; *abusos a la propiedad*; hiegene pública; etc – els registrem en cadascun d'aquests aspectes.

⁶⁶. Bans corresponents als dies 4-2-1864, 1-10-1864, 3-2-1865, 28-2-1865 (ban de carnaval), 10-2-1866, 3-3-1867 (carnaval), 6-8-1869 (ordena pau per a la imminent festa major), 19-2-1871 (carnaval), 11-2-1872 (carnaval), 27-3-1872 (disposa ordre per als actes religiosos de la Setmana Santa), 23-2-1873 (carnaval), als *Registres de Bans i Edictes (1864-1928)* a l'AMG.

⁶⁷. Bans expedits els dies 4-2-1864, 3-2-1865, 24-8-1865, 24-9-1865, 29-3-1869, 6-6-1869, 1-3-1873 i 20-6-1928 (centrat en el bestiar), als *Registres de Bans i Edictes (1864-1928)* a l'AMG.

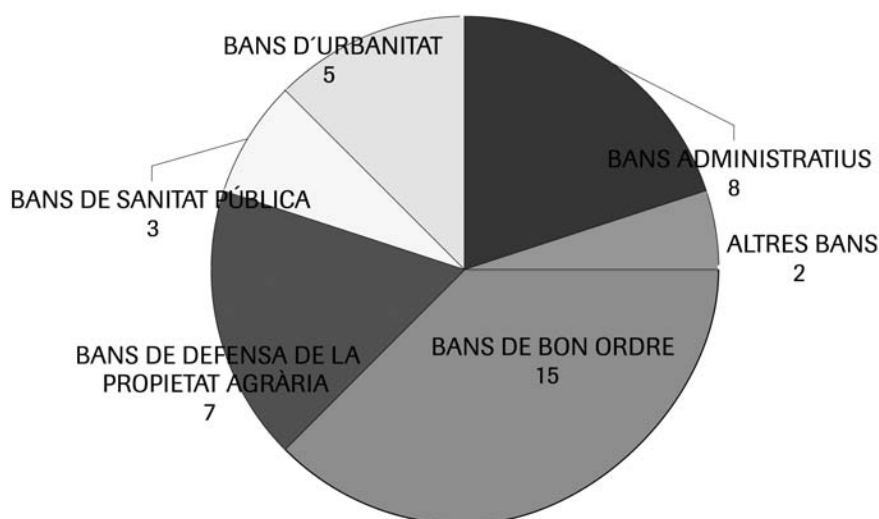
⁶⁸. Bans datats els dies 3-2-1865, 1866 (sense data), 21-6-1867, 14-3-1869, 30-6-1870, 14-6-1871 i 30-12-1923 als *Registres de Bans i Edictes (1864-1928)* a l'AMG.

⁶⁹. Bans expedits els dies 3-2-1865, 21-6-1867, 14-3-1869 i 30-12-1923 als *Registres de Bans i Edictes (1864-1928)* a l'AMG.

⁷⁰. Bans corresponents als dies 9-8-1869 (disposa l'expedició de llicències d'establiments públics) i 14-10-1873 (disposa la consulta del repartiment de l'impost de consums) als *Registres de Bans i Edictes (1864-1928)* a l'AMG.

⁷¹ El còmput total és de bans individualment, al marge de les diverses qüestions en què pugui incidir cada ban.

BANS DE CIUTADILLA (1865-1914)⁷²	
Bans de <i>bon ordre</i> (rondes i <i>parlaments</i> ; carnaval; destorbs les funcions religioses; jocs prohibits...)	15 ⁷³
Bans de de defensa de la propietat (petits furtus de fruits, llenya o herba; pastura indeguda)	7 ⁷⁴
Bans de sanitat (dejeccions d'aigües brutes, letrines, fems, cadàvers d'animals...; sacrifici de bestiar de consum públic; vacunes...)	3 ⁷⁵
Bans d'urbanitat (descura de la franja immediata de carrer; intercepció o entorpiment viaris...)	5 ⁷⁶
Administratius (repartiments i pagaments de consums i contribucions; cèdula administrativa d'inscripció; retirada de moneda...)	8 ⁷⁷
Altres (rebudes d'autoritats...)	2 ⁷⁸
Total de bans	31⁷⁹

Gràfica dels bans de Ciutadilla (1865-1914)

⁷² Informació elaborada a partir dels bans guardats a la *Caixa de Multes, Causes, Edictes i Bans de l'Ajuntament de Ciutadilla (1865-1933)*, al FMC de l'AHCT.

Els bans que afecten diverses qüestions alhora - *bon ordre* o *tranquilidad y sosiego*; *abusos a la propiedad*; urbanitat; etc - els registrem per a cadascun d'aquests aspectes.

⁷³ Bans dictats els dies 7-4-1865, 6-7-1865, 8-10-1865, 12-3-1866, 22-5-1866, 28-9-1866, 6-7-1878, 18-7-1879, 15-8-1879, 1-9-1879, 27-6-1880, 16-1-1906, 25-2-1911, 22-2-1914 i 15-3-1914, a la *Caixa de Multes, Causes, Edictes i Bans de l'Ajuntament de Ciutadilla (1865-1933)*, al FMC de l'AHCT.

⁷⁴ Bans dictats amb dates de 7-4-1865, 9-7-1865, 22-5-1866, 8-9-1878, 19-7-1879, 27-6-1880 i 3-7-1902, a la *Caixa de Multes, Causes, Edictes i Bans de l'Ajuntament de Ciutadilla (1865-1933)*, al FMC de l'AHCT.

⁷⁵ Bans dictats els dies: 22-9-1865, relatiu al sacrifici de porcs; 10-8-1890, que incideix en l'obligació de sacrificar xais, porcs i bous per al consum públic a l'escorxador municipal; i 12-8-1866, que regul l'extracció de fem dels corrals urbans; a la *Caixa de Multes, Causes, Edictes i Bans de l'Ajuntament de Ciutadilla (1865-1933)*, al FMC de l'AHCT.

⁷⁶ Bans corresponents als dies: 26-8-1865, relatiu a regar els carrers; 12-8-1866, referent a regar carrers i treure fems dels corrals; 18-7-1879, que regula els banys al riu Corb i a les basses del terme; 27-6-1880, referent a l'abeuratge de bestiar al riu Corb, al seu pas pel mateix, i als banys en aquest riu; i el 20-6-1906, relatiu a les canyerries de les aigües; a la *Caixa de Multes, Causes, Edictes i Bans de l'Ajuntament de Ciutadilla (1865-1933)*, al FMC de l'AHCT.

⁷⁷ Bans publicats aquests dies: 25-1-1865, 16-2-1865, 12-5-1865, 12-1-1866 i 20-2-1866, cridant a pagar la contribució; 26-12-1900, amb relació a oficialitzar la *cédula declaratoria de inscripción*; 22-6-1903, referent a la retirada de les monedes de plata divisionàries...; i el 11-9-1904, prohibint treballar els diumenges, a la *Caixa de Multes, Causes, Edictes i Bans de l'Ajuntament de Ciutadilla (1865-1933)*, al FMC de l'AHCT.

⁷⁸ Bans corresponents als dies 16-7-1866 i 6-12-1866, relatius els dos al protocol de la rebuda del Capità General de Catalunya, a la *Caixa de Multes, Causes, Edictes i Bans de l'Ajuntament de Ciutadilla (1865-1933)*, al FMC de l'AHCT.

⁷⁹ El còmput total és de bans individualment, al marge dels diversos particulars que pugui abordar cada ban.

BANS DE SANT MARTÍ DE MALDÀ (1890-1912)⁸⁰

Bans de <i>bon ordre</i> (rondes i <i>parlaments</i> ; carnaval; destorbs les funcions religioses; jocs prohibits...)	4 ⁸¹
Bans de defensa de la propietat (petits furtus de fruits, llenya o herba; pastura indeguda).	14 ⁸²
Bans de sanitat (dejeccions d'aigües brutes, letrines, fems, cadàvers d'animals...; sacrifici de bestiar de consum públic; vacunes...)	2 ⁸³
Bans d'urbanitat (descura de la franja de carrer immediata; intercepció o entorpiment viaris...)	1 ⁸⁴
Administratius (repartiments i pagaments de consums i contribucions; llicències d'establiments públics...)	0
Total de bans	19⁸⁵

diata festa major; i un altre - del 16 de gener de 1906 - penalitza les *rondes* i els *parlaments* que fan els nois a noies del poble.

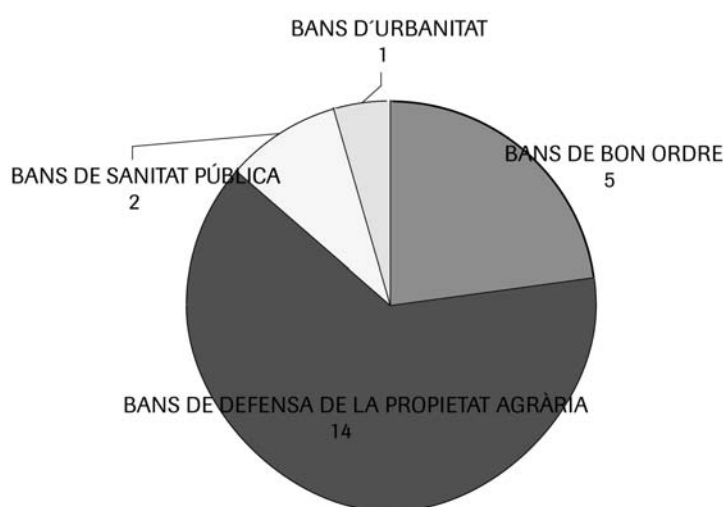
Un altre ban al qual ens hem referit suara - del 6 de juliol de 1878 - respon a un recent rebombori local. El ban hi remet d'antuvi per prohibir les rondes i els *parlaments* i la tinença i l'ús d'armes, establint multes per a les primeres expressions, alertant la guàrdia civil, el somatent i la policia local, i advertint de les conseqüències judicials:

D. Buenaventura Trilla. Alcalde constitucional de la presente villa:

Hago saber: Que el echo ocurrido en la noche de ayer es denigrante y repugna á un pueblo civilizado que hanela solamente orden, paz y trabajo; y al objeto de que tan alarmantes esenas que constituyen delito no se reproduzcan en lo sucesivo, vengo en ordenar lo siguiente:

1º. Desde el dia de hoy queda absolutamente prohibido el rondar por las calles, ni cantar en las mismas.

2º. Queda igualmente prohibido el formar por dichas calles grupos de dos hombres, arriba ni un solo embozado.

Gràfica dels bans de Sant Martí de Maldà (1890-1912)

3º. A cualquiera que desde las nueve de la noche en adelante se le encuentre por dichas calles con armas sean de la clase que fueren seran puestos a disposición del Juzgado de primera instancia del partido.

4º. La Guardia Civil, Somatén y empleados de este municipio quedan encargados de vigilar, cumplir y ejecutar estas disposiciones.

5º. Los contraventores a las disposiciones 1a y 2a infringiran además de una multa de 15 pesetas sin perjuicio de lo que haya lugar.

⁸⁰ Informació elaborada a partir dels *Llibres d'Actes Municipals. Anys 1890-1899. 1900. 1901. 1902. 1903. 1904. 1905. 1906. 1907. 1908. 1910. 1911. 1912.*, a l'AMSMM. Els bans que afecten diverses qüestions - *bon ordre* o *tranquil·litat* i *sosiego*; *abusos a la propietat*; *higiene pública*; etc - els registrem per a cadascuna d'aquestes categories.

⁸¹ Bans enunciats a les actes dels dies 11-2-1894, 4-3-1894, 14-2-1904 (carnaval) i 3-1-1906 (joc a *prohibits*) als *Llibres d'Actes Municipals. Anys 1890-1899. 1904. 1912*, a l'AMSMM.

⁸² Bans enunciats a les actes municipals dels dies 29-8-1891, 11-2-1894, 4-3-1894, 20-2-1898, 2-7-1899, 1-9-1900, 25-5-1902, 1-5-1904, 16-6-1909, 3-4-1910, 6-3-1910, 7-8-1910, 6-8-1911 i 2-6-1912 als *Llibres d'Actes Municipals. Anys 1890-1899. 1902. 1904. 1910. 1911. 1912*, a l'AMSMM.

⁸³ Bans aprovats a les sessions municipals dels dies 6-1-1898 i 9-1-1900 relatius respectivament a la verola i a la matança dels porcs, als *Llibres d'Actes Municipals. Anys 1890-1899. 1900*, a l'AMSMM.

⁸⁴ Ban aprovat en la sessió municipal del dia 7-8-1910, relatiu als bans al riu Corb, al *Llibre d'Actes Municipals. Any 1910*, a l'AMSMM.

⁸⁵ El còmput total és de bans individualment, al marge de les diverses qüestions que pugui abordar cada ban.

Imatge de Ciutadilla.

La seqüència de sis bans contra rondes i parlaments que l'Ajuntament de Ciutadilla dicta entre 1865 i 1866 permeten correlacionar aquests bans, i els destinats a castigar els *abusos* a la propietat rural, i permeten inferir, més enllà, la relació que es produeix entre els fenòmens que motiven aquests dos ordres de bans: les protestes del jovent pagès, i les entrades furtives –que protagonitzen sovint els mateixos joves– a la propietat rural.

Espero que por los vecinos de esta no se dará lugar a que tenga que emplear las medidas coercitivas pero si me creia precisado á ello las aplicaré sin ningun genero de dilacion ni espera.

Ciutadilla 6 de julio de 1878

El Alcalde

*Buena.a. Trilla*⁸⁶

Un altre ban – de l'1 de setembre de 1879 – regula la tinença i el passeig de gossos al poble i al seu terme. I un altre, del 14 de març de 1914, prohibeix la capta i l'almoïna públiques. Finalment, la resta dels 15 bans – 6 – són de repressió de les expressions arcaïques de la protesta i de l'ajusticiament pagès, raó per la qual penalitzen les renúncies i les rondes nocturnes, i els *parlaments* i les cançons proclamades pels carrers:

En el pueblo de Ciutadilla a los veinte y ocho

*días del mes de setiembre de mil ochocientos sesenta y seis. Por mandamiento del Señor Alcalde y de los Señores del Ayuntamiento se hizo un bando y pregón con el cual se publica que nadie se atreviera a salir a rondar tanto de día como de noche sin el correspondiente permiso de la autoridad bajo la multa de dos indias la que pagará con el papel correspondiente y será por cada persona que se encuentre rondando...*⁸⁷

I dos d'aquests 6 bans, són alhora de *tranquilidad y sosiego del pueblo* i de defensa del caràcter exclusiu de la *propiedad de la villa*:

*En el pueblo de Ciutadilla a los siete días del mes de abril de mil ochocientos sesenta y cinco por mando del Sr. Alcalde y de los Ses. del Ayuntamiento, se publica bando de buen orden para la tranquilidad y el sosiego del pueblo y para no hacer daño ni a bestias, ni a personas ni a ninguna propiedad sin el correspondien permiso de sus dueños, lo que firman el pregonero y el Alcalde...*⁸⁸

⁸⁶ Ban amb data de 6 de juliol de 1878, a la *Caixa de Multes, Causes, Edictes i Bans de l'Ajuntament de Ciutadilla (1865-1933)*, al FMC de l'AHCT.

⁸⁷ Gairebé un any abans, l'Ajuntament de Ciutadilla publicava el segon ban – d'un total de quatre en un any i mig – referent exclusivament a la *paz y sosiego*:

En el pueblo de Ciutadilla a los doce días del mes de octubre de mil ochocientos sesenta y cinco por mando del Sr. Alcalde Domingo Valls y de los Sres. del Ayuntamiento se manda publicar un bando manifestando que no podrán salir de noche, ni rondar ni insultar, lo que firma el Sr. Alcalde y cual pregonero...

(Bans datats a Ciutadilla el 28 de setembre de 1866 i el 7 d'abril de 1865, a la *Caixa de Multes, Causes, Edictes i Bans de l'Ajuntament de Ciutadilla (1865-1933)*, al FMM de l'AHCT).

⁸⁸ Al maig de l'any següent es publica un nou ban que expressa uns termes similars al referit de l'abril de 1865: *En el pueblo de Ciutadilla a los veinte y dos días del mes de mayo de mil ochocientos sesenta y seis. Por mando del Sr. Alcalde Domingo Valls y de los Ses. del Ayuntamiento, se dicta bando de buen orden para la tranquilidad y sosiego del pueblo y para no hacer daño ni a bestias, como a personas ni ninguna propiedad de la villa sin el correspondien permiso de los dueños, lo que firman el alcalde...*

(Bans datats a Ciutadilla el 7 d'abril de 1865 i el 22 de maig de 1866, guardats a la *Caixa de Multes, Causes, Edictes i Bans de l'Ajuntament de Ciutadilla (1865-1933)*, al FMM de l'AHCT).

És bo subratllar, com fem una mica més endavant, com aquests 6 bans de *bon ordre* i de defensa de l'exclusivitat de la propietat rural es publiquen en el curt període d'un any i mig – entre l'abril de 1865 i el setembre de 1866 – conformant, així, una autèntica ofensiva municipal a efectes d'anorrear els *abusos* contra la *tranquil·litat y sosiego* a la població i dels *abusos* contra la propietat agrària.

4.2. Bans de repressió dels *abusos* contra la propietat rural i bans de repressió de les manifestacions arcaïques de la protesta pagesa

Pensem que el fet que els bans de *buen orden* o de *paz y sosiego* d'una banda, i els de *respeto* o de defensa de la propietat de l'altra, siguin els més freqüents si més no d'ençà la dècada dels seixantes del dinou, obeeix, més enllà de la circumstancialitat, a un conjunt de raons poderoses. Primer que tot, al desenvolupament i modernització de l'exclusivisme capitalista pel que fa a la propietat rural. Amb uns increments correlatius de la violència legal i física que s'expressa principalment a través dels bans municipals, de la guarderia – municipal i privada –, i de la pròpia actitud i comportament dels propietaris. I en segon terme, a unes manifestacions ben evidents d'aquests *abusos contra la propietat*, que poden obeir a raons diverses que es retroalimenten entre si; tals com el mateix relament d'alguns costums, la reacció – per part sobretot del jovent, i especialment en determinats contextos – al mateix enduriment de la violència defensiva pel que fa a la inaccessibilitat aliena a la propietat i especialment als seus fruits, o d'altra banda, l'aguda i polièdrica crisi de les últimes dècades del segle XIX.

Heus tot seguit quatre raons per les quals pensem que s'estableix una relació efectiva entre els dos tipus de bans:

1) D'antuvi, hi ha una raó que ens fa pensar que la relació que s'estableix entre els bans de *paz y sosiego*, de *policia urbana* o de *moralidad pública* d'una banda, i els bans de *respeto de la propiedad* de l'altra, no són circumstancials sinó que guarden implicacions profundes en la mentalitat i en la pràctica de la pagesia de tradició antic règim. Ens referim al fet que – poden ser-nos indicatives les taules que presentem relatives als bans dictats a Golmés, Ciutadilla i Sant Martí de Maldà – els bans més freqüents són, incontrovertiblement, com hem dit, els que afecten la propietat rural i les arcaïques formes simbòliques de la protesta pagesa.

Les dades són ben il·lustratives: dels 76 bans que hem trobat documentats als tres pobles, 50 afecten la propietat rural i les expressions de la protesta pagesa. I d'aquests 50, 17 afecten exclusivament la propietat rural, 22 estrictament les formes simbòliques de la protesta pagesa, i 5 les dues qüestions a l'ensem. Podem veure-ho amb més detall al quadre adjunt.

2) Hi ha una segona circumstància que ens fa pensar també que, entre un tipus de bans i l'altre – de repressió de la protesta pagesa o de la *immoralitat* en general, i de repressió dels abusos a la propietat particular – hi ha una relació efectiva i d'arrels profundes pel que fa a aquells fenòmens que es troben en l'origen d'aquests bans: els petits furtis a la propietat – de fruits, de llenya o d'herba – i la pastura furtiva per una banda, i les manifestacions seculares de la *protesta* pagesa de l'altra. Ens referim als bans – o a les *campanyes* de bans – que ataquen a l'ensem aquest doble ordre d'*abusos*.

Pel que fa a aquestes *campanyes* de bans plantejades amb el doble objectiu d'acabar amb les manifestacions de la protesta pa-

Classificació per motius dels bans de Golmés (1864-1928), de Ciutadilla (1865-1914) i de Sant Martí de Maldà (1890-1912)

Bans estrictament de defensa de la propietat rural.	18
Bans estrictament de <i>bon ordre</i> o de <i>moralitat pública</i> .	22
Bans exclusivament d'higiene o de sanitat.	8
Bans exclusivament d'urbanitat.	4
Bans de qüestions administratives.	10
Bans de defensa de la propietat i del <i>bon ordre</i> .	5
Bans de defensa de la propietat, de <i>bon ordre</i> i d'urbanitat.	2
Bans de defensa de la propietat, de <i>bon ordre</i> , d'urbanitat i de sanitat.	1
Bans d'urbanitat i d'higiene o de sanitat.	4
Bans d'altres qüestions.	2
Suma dels bans	77

gesa i amb les *faltas* a la propietat rural, trobem, o bé bans amb una forta consecutivitat temporal que alternen els dos objectius per separat, o bé bans successius que aborden alhora els dos propòsits.

Ja ens hem referit al fet que a Ciutadilla, entre l'abril de 1865 i el setembre de 1866, en el marge escàs d'un any i mig, s'hi dicten set bans. D'aquests, quatre estan destinats exclusivament a liquidar les expressions de la protesta i del rescabament pagès - rondes, *parlaments*, insults, xiscladisses frenètiques, etc., - i dos a anul·lar aquestes rànies manifestacions, a més dels *abusos* contra la *propiedad de la villa*.

A Sant Martí de Maldà, com a la localitat veïna de Ciutadilla, veiem una *ofensiva* de bans que ataquen conjuntament uns i altres *abusos*: a la propietat, i a la *moralitat pública*. En aquest poble, a través de les justificacions dels bans que es fan a les actes municipals, podem veure més clarament que la relació que s'estableix entre aquests tipus de bans, o si volem, entre els fenòmens a què responen o que volen contrarestar - els petits furts a la propietat rural d'una banda, i les expressions de la protesta pagesa de l'altra - lluny de ser casuals, obeeixen a dinàmiques reals. I molt arrelades en la mentalitat pagesa.

És un fet que podem copsar a partir dels dos bans que es publiquen a Sant Martí de Maldà, amb un breu interval de diferència, el febrer i el març de 1894. L'onze de febrer de 1894 l'Ajuntament publica un *ban de policia urbana y rural* amb un doble sentit: (1) la prohibició de prendre fruits i llavors de finques i horts de particulars, i la prohibició que els ramats entrin sense permís a finques de particulars i als comunals - l'Ajuntament de Sant Martí de Maldà té un ramat municipal - i l'enenduriment de les sancions a aquestes faltes; i (2) la prohibició de fer *parlaments*, disparar amb armes, o llençar pedres contra les cases, o contra els seus habitants:

...ante el aumento escandaloso de la inmoralidad en esta contra la propiedad y contra particulares, este Ayuntamiento, presidido por el Señor D. Narciso Barberá acuerda dictar bando de policia urbana y rural con que se prohiba a cualquier persona entrar en tierras y huertos, extraer hortalizas, frutos y simientes bajo multa de 5 pts, que prohiba a cualquier

*rebaño entrar sin permiso en la propiedad particular bajo multa de hasta 15 pts por rebaño, que se prohiba tirar piedras dentro y fuera de la población y que se multe con una peseta de multa al que se le encuentre, que se prohiba asimismo el disparar armas de fuego dentro y fuera de la población, que se prohiba a persona alguna hablando con máscara - vulgo fer parlaments - penando el que desatienda esta disposición con 3 pesetas, entendiéndose todas estas multas además de los perjuicios que se causen a los propietarios ante los tribunales...*⁸⁹

Al cap de només tres setmanes, el 3 de març de 1894, s'arriba al paroxisme que es dicta un nou *ban de policia urbana y rural*, que reincideix en els mateixos termes del referit - persecució dels abusos contra la propietat particular, i dels escàndols i abusos que es cometien contra persones - i preveu, a més a més, a petició de terratinents, el nomenament de 84 guàrdies jurats particulars de camp per tal de fer front - es diu - als abusos que s'estan acometent contra la *propiedad particular*:

*...con el fin de asegurar el respeto que merece la propiedad y evitar los daños que en la misma originanse por haber tenido quejas de varios particulares reprimiendo al mismo tiempo los escándolos y abusos que se estan cometiendo disparando tiros, tirando piedras, e insultando por las noches hablando con la máscara, convendría dictar bando de policia urbana y rural...*⁹⁰

3) Hi ha encara unes altres fets, relacionats amb les que acabem d'exposar, que apunten així mateix a una relació efectiva entre els bans de *paz y sosiego* i els de *respecto a la propiedad*. Ens referim a l'important contingent de *policia urbana y rural*, o de guarderia rural, que els ajuntaments nomenen conjuntament amb la publicació d'aquests bans de repressió conjunta dels *abusos* contra la propietat i contra el *bon nom de personas*.... I ens referim també a l'important número de guarderia que es nomena globalment coincidint amb períodes en què són freqüents els bans de defensa de la propietat i els de *bon ordre*.

A Sant Martí de Maldà, amb la publicació de l'esmentat ban del 3 de març de 1894 contra els *abusos que se cometien contra la propiedad particular* i contra els *escándolos i abu-*

⁸⁹ *Ban contra los abusos a la propiedad y a la honorabilidad*, a l'acta municipal amb data de l'11 de febrer de 1894, a *Llibre d'Actes Municipals. Anys 1891-1900*, a l'AMSM.

⁹⁰ Acta municipal amb data del 3 de març de 1894, a *Llibre d'Actes Municipals. Anys 1891-1900*, a l'AMSM.

A Barbens, durant les dècades de canvi de segles XIX i XX, l'activitat repressiva de les faltes contra la propietat rural afecten pagesos i propietaris que, fins entrat el segle XX, fan servir bous com a animals de tir.

Durant les dècades de canvi de segles XIX i XX, pastors i ramaders són el principal flanc de les polítiques municipals de repressió dels anomenats abusos o atemptats a la propietat agrària.

sos verificats dins la població, es nomenen 84 guàrdies jurats particulars de camp. Tres setmanes abans, com hem dit ara mateix, s'ha publicat un altre ban en uns termes similars. En aquest poble, entre el 1890 i el 1912, quan es publiquen 11 bans de defensa de la propietat, 2 de *bon ordre*, 3 que incideixen en les dues qüestions alhora, i 1 de respecte a la propietat i d'urbanitat, es nomenen un total de -!- 181 guàrdies jurats particulars de camp.

Ben a prop, a Maldà, coincidint amb la publicació dels bans del 28 d'agost de 1899 i de l'1 de setembre de 1900, de repressió, els dos, dels *abusos* contra la propietat i contra la *moralitat* a la població, es nomenen 3 guàrdies: dos el primer any, amb atribucions de policia urbana i rural, i un, el segon, com a guarda rural.

4) Volem introduir finalment un altre factor que sembla apuntar també la contigüitat entre aquests dos aspectes: ço és, les expressions atàviques - verificades a l'empara de la nit - de la denúncia i de la protesa paguesa, i d'altra banda, les petites sustraccions a la propietat rural. Aquest element és la tradició històrica d'episodis que relacionen les dues circumstàncies. En aquest ordre de precedents, poden ser indicatives les acusacions que formula, el gener de 1778, a manera de desgreuge, davant la Sala del Crim de la Reial Audiència, Josep Miró, procurador del pagès acabalat de Bellvís, Antoni Segarra, que té el seu fill Narcís tancat a la presó, acusat d'haver acoltellat i ferit la nit de Nadal de l'any anterior el jove Ramon Manresa. Segons Miró, Manresa formava part d'una colla de joves de mateix poble

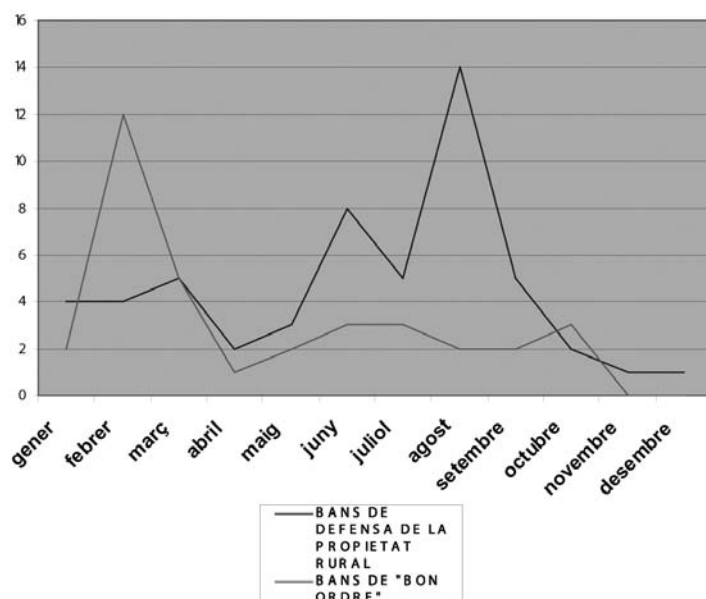
que, rondant de nit, s'entretenien en fer befa dels de cal Segarra, després àdhuc d'haver malferit el mes d'octubre de 1777 el jove Josep Segarra, fill i germà respectivament dels esmentats Antoni i Narcís. També, segons aquest procurador dels Segarra, a aquests joves rondadors se'ls atribuïa els furts de bestiar divers de corral:

...quanto en vista de sus motivos se descubre al parecer ver excesiva ya aquella detención [de Narcís Segarra], à la que pudo acriminar la malicia de algunos al refdº su pues sin embargo de haverse observado de mucho tpº atrás, y ser publico en aquel lugar, que diferentes mancebos aquadrillados (entre los cuales jamas se ha contado ningun hijo de mi Prál) iban rondando la noche por el Pueblo, atribuiéndole[s] por esto difs. huertecillos de gallinas de otra bolateria y conejos que se han experimentado en difs casas de aquel lugar; y que en una noche de los primeros del mes de octe. proxº pasado uno de aquellos mancebos Domingo Altué, por cierta averción, que tenia concebida à los hijos de mi Pral, dio una herida a Jsph Segarra otro de dhos hijos de la que no ha podido curarse perfectamente. Sin haver tomado providª contra el agresor por la fuga que hizo el y su hermº Jaime Atué. Esto no obstante como continuasen los demas compañeros rondando de noche por aquella villa, mofandose varias vezes, y haciendo varias burlas a los de la casa de mi Pral como aconteció en la noche de Navidad proxº pasado, que viendo aquadrillados Raimdº Manresa, Joan Corbella, Alexos Roca y Raimundo Bufalá mancebos de dho Pueblo resultó herido en aquella noche el citado Ramon Manresa, empezaron todos à clamar contra el susodho Narcis Segarra...⁹¹

⁹¹ Recurs presentat a la Sala del Criminal de la Reial Audiència del Principat de Catalunya per Josep Miró, procurador d'Antoni Segarra. Vegeu: *Antonio Segarra*, a Registre 851 (1778) de la Reial Audiència, a l'ACA.

Mesos de l'any	Bans de defensa de la propietat ⁹²	Bans contra <i>escàndols i abusos urbans</i>
Gener	12-1-1902 (T), 12-1-1907 (T), 12-1-1911 (T), 12-1-1916 (T)	3-1-1906 (SMM), 16-1-1906 (C)
Febrer	3-2-1865 (G), 4-2-1864 (G), 11-2-1894 (SMM), 20-2-1898 (SMM)	3-2-1865 (G), 4-2-1864 (G), 10-2-1866 (G), 11-2-1872 (G), 12-2-1894 (SMM), 14-2-1890 (T), 14-2-1904 (SMM), 19-2-1871 (G), 22-4-1914 (C), 23-2-1873 (G), 25-2-1865 (G), 25-2-1911 (C)
Març	1-3-1873 (G), 4-3-1894 (SMM), 6-3-1910 (SMM), 9-3-1890 (T), 29-3-1869 (G)	3-3-1867 (G), 4-3-1894 (SMM), 12-3-1866 (C), 15-3-1914 (C), 27-3-1872 (G)
Abril	3-4-1910 (SMM), 7-4-1865 (C)	7-4-1865 (C),
Maig	1-5-1904 (SMM), 22-5-1866 (C), 25-5-1902 (SMM)	1-5-1904 (SMM), 22-5-1866 (C)
Juny	2-6-1912 (SMM), 4-6-1924 (T), 6-6-1869 (G), 16-6-1909 (SMM), 20-6-1928 (G), 23-6-1893 (T), 24-6-1907 (T), 27-6-1880 (C)	2-6-1912 (SMM), 27-6-1880 (C), 24-6-1913 (T)
Juliol	1-7-1922 (T), 3-7-1902 (C), 9-7-1865 (C), 19-7-1879 (C), 2-7-1899 (SMM)	6-7-1865 (C), 6-7-1878 (C), 19-7-1879 (C)
Agost	6-8-1911 (SMM), 7-8-1910 (SMM), 8-8-1904 (T), 17-8-1905 (T), 16-8-1896 (T), 22-8-1890 (T), 22-8-1902 (T), 5-8-1912 (T), 22-8-1916 (T), 24-8-1917 (T), 24-8-1865 (G), 26-8-1906 (T), 29-8-1891 (SMM), 29-8-1903 (T)	6-8-1869 (G), 15-8-1879 (C)
Setembre	1-9-1900 (SMM), 8-9-1878 (C), 14-9-1906 (T), 24-9-1865 (G), 8-9-1920 (T)	1-9-1879 (C), 28-9-1866 (C)
Octubre	15-10-1890 (T), 31-10-1896 (T)	1-10-1864 (G), 8-10-1865 (C), 8-10-1901 (T)
Novembre	12-11-1909 (T)	
Desembre	11-12-1923 (T)	
Total bans	54 bans	36 bans

Temporització anyal de bans de defensa de la propietat rural i de *Bon ordre*
 Golmés (1864-1928), Ciutadilla (1865-1914), Tàrraga (1890-1925) i Maldà (1890-1912)

A banda ja dels factors ara adduïts que indiquen afinitats entre uns i altres d'aquests bans, volem presentar una sincronització anyal dels mateixos. Mentre els de preservació de la propietat, així com les multes orientades a aquest propòsit, es concentren durant els mesos de primavera i estiu, els de represió de les expressions arcaïques de la protesta pagesa se centren sobretot al voltant del carnaval. Ens hem basat en quatre localitats: Ciutadilla (C), Golmés (G), Sant Martí de Maldà (SMM) i Tàrraga (T). Per a la confecció de les dades, de Tàrraga, hem fet servir les caixes i els quaderns de registres de multes del Fons Municipal atenent l'interval comprès entre el 1890 i el 1925. I pel que fa a Golmés, Sant Martí de Maldà i Ciutadilla, ens hem cenyit a les fonts indicades més enrere relatives als períodes 1864-1928, 1890-1912, i 1865-1914, respectivament.

⁹² En el cas de bans que són alhora de *defensa de la propietat* i de *bon ordre*, els registrem doblement, en una i altra categoria de bans.

Bibliografia

- ARNAUD, Emile: *Les gardes champêtres. Thèse pour le doctorat*, Jouve & Cie Editeurs, Paris 1925.
- BOSCH, Mònica, CONGOST, Rosa i GIFRE, Pere: *Els bans. La lluita per l'individualisme agrari a Catalunya*, a DDAA: *Moviments de protesta i resistència a la fi de l'Antic Règim* (edició a cura de Ramon ARNABAT), Col. Milà i Fontanals núm. 27, Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 1997.
- CAPDEVILA i CAPDEVILA, Joaquim: *L'economia de béns simbòlics en la transformació capitalista de la societat rural*, a *Estudis d'Història Agrària*, núm. 12, Barcelona 1998, pp. 129-153.
- CAPDEVILA CAPDEVILA, Joaquim: *Modernització social a la Catalunya de Ponent durant el canvi de segles XIX i XX*. Tesi doctoral dirigida per Sebastià Serrano. Departament de Lingüística. Facultat de Filologia. Universitat de Barcelona, 2003.).
- COMISSIÓ ORGANITZADORA DEL SOMATENT ARMAT DE CATALUNYA: *Somatenes Armados de Cataluña. Relaciones de los señores...* Impremta de P. Ortega, Carrer Palau, Barcelona 1899.
- CONGOST, Rosa: *Els propietaris i els altres: la regió de Girona (1768-1862)*, a Col. Referències 9, Eumo Ed., Vic 1990.
- CONGOST, Rosa: *Tierras, leyes, historia: estudios sobre "la gran obra de propiedad"*, a Col. Crítica. Historia del Mundo Contemporáneo, Ed. Crítica, Barcelona 2007.
- COSTA MARTÍNEZ, Tomás: *Formas típicas de guardería rural. Memoria...* Establecimiento Tipográfico de Jaime Ratés, Madrid 1912.
- DDAA: *Campos cerrados, debates abiertos: análisis histórico y propiedad de la tierra en Europa (siglos XVI-XIX)*, (edició a cura de Rosa Congost i José Miguel Lana), a Col. Historia 22, Universidad Pública de Navarra, Pamplona 2007.
- GARGANTÉ LLANES, Maria: *Arquitectura religiosa del segle XVIII a la Segarra i a l'Urgell. Condicionants, artífexs i pràctica constructiva*, a Col. Estudis 35, Fundació Noguera, Barcelona 2006.
- FELIU i MONFORT, Gaspar: *Els plets del Baró de Maldà*, a *Actes del I Congrés d'Història Moderna*, Diputació de Barcelona, Departament d'Història Moderna, Barcelona 1986, ps. 185-192.
- ERRER i ALÒS, Llorenç: *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya central: segles XVIII-XIX*, a Biblioteca Abat Oliba 47, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 1987.
- FERRER i ALÒS, Llorenç: *Hereus, pubilles i caballers: el sistema de l'hereu a Catalunya*, a Col. Recerca i Pensament 38, Ed. Afers, Catarroja 2007.
- JOVELLANOS, G. M.: *La Ley Agraria*, Biblioteca Universal, Madrid 1882, vol. LXXX.
- Información acerca de la crisis agraria y pecuaria*, Consejo de Agricultura, Industria y Comercio de Madrid y de Valencia, Madrid 1887, vols. IV i VI.
- LÓPEZ GARRIDO, Diego: *La Guardia Civil y los orígenes del Estado centralista*, Editorial Crítica, Madrid 1981.
- SERRA, Eva; TELLO, Enric, et al.: Documentació sobre rendes de la terra, i rendes i càrregues senyorials a Maldà i a Sentmenat durant els segles XVII-XIX (Seminari impartit per Enric Tello a l'IJVV de la UPF el 12 de desembre de 1994).
- TELLO, Enric: *Cervera i la Segarra en el segle XVIII: en els orígens d'una Catalunya pobra. 1700-1860*, a Col. Seminari 4, Ed. Pagès, Lleida 1995.
- VICEDO RIUS, Enric: *Les Terres de Lleida i el desenvolupament català del Set-Cents: producció, propietat i renda*, a Col. Crítica 16, Ed. Crítica, Barcelona 1991.
- WEBER, Max: *Economía y sociedad*, Fondo de Cultura Económica, México 1944.

